

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra občanské výchovy a filosofie

**NIETZSCHEHO FILOSOFICKÉ POJETÍ ČLOVĚKA
ZAMĚŘENÉ NA KRITIKU NÁBOŽENSTVÍ A
PŘEHODNOCENÍ HODNOT**

Autor: Gabriela Turýnská

Vedoucí diplomové práce: doc. PhDr. Naděžda Pelcová, CSc.

Studijní program: Učitelství pro 2. stupeň ZŠ a SŠ

Rok: 2015

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Nietzscheho pojetí člověka zaměřené na kritiku náboženství a přehodnocení hodnot* vypracovala pod vedením vedoucího diplomové práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato diplomová práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Kralupech nad Vltavou dne 25. června 2015

.....
Gabriela Turýnská

Ráda bych touto cestou vyjádřila poděkování vedoucí diplomové práce, doc. PhDr. Naděždě Pelcové, CSc., za její rady při výběru tématu a trpělivost při vedení mé diplomové práce.

.....

podpis

Abstrakt

NÁZEV:

Nietzscheho pojetí člověka zaměřené na kritiku náboženství a přehodnocení hodnot

AUTOR:

Gabriela Turýnská

KATEDRA

Katedra občanské výchovy a filosofie

VEDOUCÍ PRÁCE:

Doc. PhDr. Naděžda Pelcová, CSc.

ABSTRAKT:

Diplomová práce se zabývá analýzou Nietzscheho názorů na povahu člověka a výchovy. Zachycuje vývoj jeho názorů na povahu lidství s ohledem na význam těla, vůle, intelektu, na vztah jedince a společnosti. Analyzuje základní pojmy Nietzscheho filosofie jako člověk, poslední člověk a nadčlověk, dále zpracovává pojmy vůle k moci a přehodnocení všech hodnot. Závěr práce poukazuje na vliv Nietzscheho filosofie a možné využití jeho konceptu výchovy v současnosti.

KLÍČOVÁ SLOVA:

Filosofická antropologie, vůle k moci, panská a rabská morálka, nadčlověk

Abstract

TITLE:

Nietzsche's philosophical conception of man focused on criticism of religion and the revaluation of values

AUTHOR:

Gabriela Turýnská

DEPARTMENT:

Social sciences and philosophy department

SUPERVISOR:

Doc. PhDr. Naděžda Plecová, CSc.

ABSTRACT:

The thesis aims for analysis of Nietzsche's views on the human nature and education. It captures the evolution of his views on the nature of humanity with regard to the importance of body, will, intellect, relationship of the individual and society. It analyses the basic terms of the Nietzsche's philosophy like a man, the last man and Superman, as well as the terms of will to power and reassessment of all values. The end of the thesis points out influence of the Nietzsche's philosophy and the potential application his education-concept today.

KEYWORDS:

Philosophical anthropology, will to power, morality of masters and slaves, superman

OBSAH

ÚVOD	8
1. FRIDRICH NIETZSCHE	9
1.1 Život	9
1.2 Filosofie a dílo	10
2. FILOSOFICKÁ ANTROPOLOGIE	12
2.1 Kritika metafyziky a náboženství	12
2.1.1 Kritika křesťanství	14
2.1.2 Kritika absolutizace hodnot	17
2.2 Morálka	19
2.2.1 Panská a otrocká morálka	19
2.2.2 Přehodnocení hodnot	23
2.2.3 Idea věčného návratu	27
2.3 Pojetí člověka	29
2.3.1 Pojetí výchovy a její cíle	29
2.3.2 Vychovatel	31
2.3.3 Vlivy utvářející člověk	33
2.3.4 Apollonský a dionýský princip	36
2.3.5 Překonání člověka – Idea nadčlověka	38

2.3.6 <i>Nerovnost lidí</i>	39
2.3.7 <i>Vůle k moci</i>	40
3. VYUŽITÍ FILOSOFICKÉ ANTROPOLOGIE F. NIETZSCHEHO V SOUČASNOSTI	41
3.1 Nietzscheho odkaz	41
3.2 Zneužití Nietzscheho filosofie	42
3.2 Využití Nietzscheho pojetí výchovy v současné pedagogice.....	43
3.2.1 <i>Klíčové kompetence</i>	48
3.2.2 <i>Využití ve výuce společenských věd</i>	50
ZÁVĚR	56
POUŽITÁ LITERATURA	57

Úvod

Otázky týkající se původu člověka, jeho vymezení vůči světu a smyslu jeho žití trápili filosofové již od počátků. Pohled na tuto problematiku se během let neustále měnil a vyvíjel. Jedním z filosofů, který se neodmyslitelně zapsal mezi výrazné představitel antropologické filosofie, je jistě i Fridrich Wilhelm Nietzsche.

Vliv na jeho myšlenky a teorie měl do značné míry jeho vlastní život. Tomu je věnována první část této práce. Jejím účelem je přiblížit stěžejní události života jednoho z nejvýznamnějších německých filosofů 19. století a ve stručnosti představit jeho dílo.

Následující kapitola se již zaměřuje na základní myšlenky a pojmy týkající se Nietzscheho filosofie. Popisuje jeho kritický postoj k metafyzice a křesťanství, které jsou pro něj symbolem a zároveň původcem úpadku společnosti, především díky své snaze o absolutizaci hodnot a opomíjení smyslu života. V práci je také popsáno Nietzscheho pojetí morálky, kterou dělí na dva typy, a sice na morálku otrockou a panskou, a jeho návrh na přehodnocení všech hodnot. Asi nejvýznamnější část se pak zabývá Nietzscheho pojetím člověka a jeho konceptem výchovy. Zde je vyzdvihnuta nejen role vychovatele, ale i vlivy, které na člověka působí a spolupodílí se na jeho utváření. V neposlední řadě je zmíněna také idea věčného návratu a koncept nadčlověka, jako dalšího stádia vývoje lidské bytosti.

Poslední část poukazuje na nadčasovost Nietzscheho myšlenek, které ovlivnili další směry a staly se také obětí zneužití, díky jejich špatné interpretaci. V závěru této práce se zaměřuji na možnosti praktického využití Nietzscheho konceptu v současném školství a pedagogice, především pak ve společenských vědách. Porovnávám požadavky kladené na žáky, snažím se popsat roli novodobého učitele – vychovatele a rozebírám klíčové kompetence vycházející z rámcově vzdělávacího programu na základě Nietzscheho poznatků.

Hlavní část

1. Friedrich Nietzsche

Friedrich Nietzsche se řadí mezi německé filosofy 19. století. Jeho filosofie byla do značné míry ovlivněna antickou, A. Schopenhauerem a hudbou R. Wagnera. Mezi nejčastější témata patří kritika racionalismu, křesťanství a z něj vycházející morálky. Díky svým, občas až radikálním, názorům bývá označován jako „filosof s kladivem“.

1.1 Život

Friedrich Nietzsche se narodil 15. října 1844 v obci Röcken nedaleko Lützen. Jeho otcem byl evangelický pastor, Carl Ludwig Nietzsche, a matkou Franciska, rozena Oehlerová. Nietzsche byl 24. října pokřtěn svým otcem v kostele, který stál hned vedle jejich domu, jméno dostal po pruském králi Fridrichu Wilhelmu IV., který se narodil tentýž den a zároveň díky němu získal Nietzscheho otec místo faráře v Röckenu. Friedrich Nietzsche měl mladší sestru Elizabeth (* 1846) a bratra Josepha (* 1848).

Nitzsche vyrůstal na venkově a každé prázdniny trávil u svých prarodičů z matčiny strany v Poblesu. Právě díky svému dědečkovi, který vlastnil na svou dobu neobvykle dobře vybavenou knihovnu, měl již od mládí přístup ke vzdělání a nejrůznějším literárním dílům. Na faře byl život také neodmyslitelně spjat s hudbou.

V roce 1849 ale poklidný rodinný život narušila smrt Nitzscheho otce a krátce na to i malého Josepha. Po této tragédii se rodina odstěhovala k babičce Erdmuthe do Naumburgu. Zde malý Friedrich vyrůstal v ryze dámské společnosti (matka Franciska, babička Erdmuthe, teta Augusta, služebná Mina a sestra Elizabeth), což bývá často označováno jako jeden z důvodů jeho neduživosti.

Díky stěhování a nejspíš i jeho nadprůměrné inteligenci měl Nietzsche problém zapadnout mezi své vrstevníky. Mezi jeho blízké přátele patřil Gustav Krug a Wilhelm Krieger. Všechny tři spojovala láska k hudbě a literatuře. Obě rodiny navíc patřily

k naumburské elitě, která kladla velký důraz na vzdělání a kulturní vyžití svých dětí. Po soukromé a církevní škole v Naumburgu začal Nietzsche navštěvovat proslulý internát Schulpforta, kam nejspíš sahají kořeny jeho obdivu řecké kultury. Díky výbornému prospěchu mohl pak pokračovat ve studiu na univerzitě v Bonnu a Lipsku, kde se věnoval klasické filologii. Ve čtyřadvaceti letech získal Nietzsche za podpory svého profesora Ritschla profesuru na univerzitě v Basileji. Jeho působení zde přerušila až válka. Roku 1870 narukoval jako dobrovolný ošetřovatel, ale díky úplavici se musel brzy vrátit domů a následky tohoto onemocnění si nesl po zbytek života.

Problémy se zdravím donutili Nietzscheho opustit místo na univerzitě v Basileji a působit na volné noze. Mohl se věnovat sice své vlastní tvorbě a cestovat. Pobýval například v Itálii nebo ve Francii a občas zavítal do Naumburgu za svou rodinou. Přesto trávil většinu času sám. Na sklonku života téměř oslepl a poté prodělal paralytický záchvat. „*Když se po dvou dnech probрал z mdlob, rozeslal různým přátelům i vysoce postaveným osobnostem dopisy tak zmateného a fantastického obsahu, že mu okamžitě přispěchal na pomoc jeho přítel Owerbeck.*¹“ Po hospitalizaci v Basileji a později v Jeně se ho ujala jeho matka se sestrou, v jejichž péči žil ještě 12 let. V roce 1900 umírá.

1.2 Filosofie a dílo

Nietzsche se řadí mezi představitele iracionalismu, popřípadě voluntarismu. Nietzsche odmítá dominantní roli rozumu. Do popředí staví lidskou vůli. Pro jeho filosofii je typická silná kritika církve, snaha bořit staré hodnoty a nastolit nové. Jeho dílo je možné rozdělit do tří období.

Nietzscheho ranou tvorbu ovlivnilo několik faktorů. Mezi nimi zaujímá významný podíl jeho rodina. Jak již bylo zmíněno, Nietzsche vyrůstal v rodině protestantského faráře, což jistě ovlivnilo jeho vztah k Bohu a církvi. Díky svému dědečkovi si našel cestu k umění, především pak k literatuře a hudbě. Během studií klasické filologie u profesora Ritschla objevuje Schopenhauerovu filosofie, která pro něj v jeho začátcích byla velkou inspirací.

¹ STÖRING, H. J.: *Malé dějiny filosofie*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. s. 401

Během svého působení na univerzitě v Basileji se setkává s Richardem Wagnerem a stává se nejen jeho velkým obdivovatelem, ale i přítelem. Jejich přátelství vydrží pouze do oslav v Bayreuthu, kde R. Wagner představil své dílo Parsifal. Nietzsche, který se oslav sám účastnil, se dostává s Wagnerem do sporu. Vyčítá mu, že se přiklání ke křesťanským ideálům, jež Nietzsche ve svých dílech tolik kritizuje. Z prvního období pochází např. díla: Zrození tragédie z ducha hudby (Die Geburt der Tragödie aus dem Geist der Musik), Nečasové úvahy (Unzeitgemäße), v nichž mimo jiné ještě vyjadřuje obdiv k Schopenhauerovi (Schopenhauer jako vychovatel) a Wagnerovi (Wagner v Bayreuthu).

Ve druhém období se Nietzsche odvrací od svých vzorů a zaujímá kritický postoj vůči metafyzice a umění. Východisko hledá ve vědě a inspiraci u francouzského filosofa, Voltaira. Tomu je věnováno dílo Lidské, příliš lidské (Menschliches, Allzumenschliches). V roce 1876 přichází první závažné zdravotní komplikace a zhroucení. Během tohoto nešťastného období, kdy si musel zažádat o roční zdravotní dovolenou, vychází Ranní červánky (Morgenröte), Radostná věda (Die fröhliche Wissenschaft) a asi nejznámější dílo Tak pravil Zarathustra (Also sprach Zarathustra).

Toto dílo se řadí do třetího období Nietzscheho tvorby a zachycuje nejzásadnější myšlenky jeho filosofie. Poukazuje na nutnost odproštění se od závislosti na autoritách a nastolení vlastních ideálů a hodnot. Zároveň popisuje vývojová stádia, kterými je nutné projít, aby mohl vzniknout nadčlověk (Übermensch). Za zmínku stojí určitě i Mimo dobro a zlo (Jenseits von Gut und Böse) a Ke genealogii morálky (Zur Genealogie der Moral).

Možná díky podlomenému zdraví nebo jeho samotě nacházíme v Nietzscheho dílech čím dál více bojovnosti a kritiky. Jen během roku 1888 vydává díla Případ Wagner, Nietzsche kontra Wagner, Dokumenty psychologa, Antikrist a Soumrak model. Posledním dílem, které napsal, než prodělal paralytický záchvat, bylo Ecce homo. Tuto autobiografickou knihu už ale nestihl díky nemoci vydat sám, postarala se o to po jeho smrti sestra Elizabeth. Jako jedno z jeho nejvýznamnějších děl bývá uváděna Vůle k moci (Der Wille zur Macht), která vyšla rovněž díky Elizabeth šest let po Nietzsche smrti. Dílo však není dokončené, zachovaly se pouze fragmenty.

2. Filosofická antropologie

Již první filosofové si kladli otázky typu: Kdo jsme? Kde jsme se vzali a kam směřujeme? Filosofická antropologie je vědní disciplína, která se snaží popsat podstatu lidské existence a vymezit místo a vztah člověka ke kosmu, k bohu a přírodě. Za zakladatele této filosofické disciplíny je považován Max Scheler. Během let se obraz člověka měnil a vyvíjel v závislosti na filosofii, etice a náboženství.

Touto tematikou se zabýval i Fridrich Nietzsche. Ten odmítá dosavadní dogmata stanovená předchozími filosofickými systémy, náboženstvím nebo společností. Od těchto pravidel a hodnot, které člověku něco nařizují a omezují jeho přirozenost, je potřeba se odpoutat a zaměřit se na to podstatné, a to je lidská vůle. Vůle k moci, kdy člověk sám je schopen si stanovit meze a jimi se řídit. Ty musí ale vycházet z něho samotného, protože nejvyšší hodnotou je život a člověk sám o sobě. Vše, co člověku brání v jeho přirozeném vývoji, je špatné a je potřeba to odstranit. To ho vede ke kritice současné společnosti a morálky, která vychází především z křesťanské tradice. Tato filosofie je pak označována jako tzv. Lebensphilosophie, tedy filosofie života.

2.1 Kritika metafyziky a náboženství

Pro Nietzscheho filosofii je typická nejen kritika náboženství, ale i metafyziky. Nietzsche se ve svých dílech zabývá otázkou, zda cesta, kterou se člověk ovlivněný antickou tradicí a vlivem křesťanství vydává, je tou pravou. A dochází k jednoznačné odpovědi: není. Nic, co jednoznačně odděluje dobro od zla a vidí svět pouze černobílý, není tím pravým pro člověka. Pro člověka, který se chce řídit svou vlastní vůlí a nechce dál žít v sebeklamu.

Počátky tohoto myšlení hledá u Sokrata a Platón, kteří hledali objektivní pravdu a nejvyšší ideu - ideu dobra. Je ale možné uplatňovat obecně platné pravdy a měřítko za každé situace? Není možné, že z něčeho zlého může vzejít něco dobrého a naopak? Neexistují snad činy, které je za určitých okolností možné považovat za dobré a za jiných

za zlé? Nietzsche odmítá hodnoty vycházející z Platónovy filosofie, šířené křesťany a podporované racionalismem. Člověk se musí odprostit od rozumu a víry a začít se řídit vlastní vůlí. Přestat hledat absolutní pravdu či smysl a soustředit se na něco skutečného. Tím je podle něj život sám o sobě. To, co metafyzikové prosazují, označuje jako vůli k pravdě. Takové poznání a hodnoty jsou již mimo člověka a ten je neovládá. „*Svou vůli a hodnoty jste posadili na řeku vznikání; co věřící lid přijímá za dobro a zlo, prosazuje mi starou vůli k moci. Vy jste to byli, vy nejmoudřejší, kdož jste takové hosty posadili do tohoto člunu a kdož jste jim dali třpyt a hrdá jména – vy jste to byli a vaše vládnoucí vůle!*“² Ve snaze najít absolutní pravdu se ubírá k něčemu, co jej přesahuje a tím se vzdává části své svobody a vůle. Přestává být svým pánem, stává se otrokem a vězněm.

Nietzsche odmítá veškeré hodnoty a soudy stanovené jakýmkoli systémem, který je staven na piedestal a považován za univerzální systém, z něhož je možná vycházet. Tyto systémy, ať už se jedná o náboženství, filosofické směry či morálku stanovenou společností, označuje jako bůžky. Tyto pomyslné modly, které během staletí zakořenily v lidské mysli, je nutné odstranit. Jsou pouhou iluzí, která odvádí pozornost od toho podstatného, tedy od skutečnosti. Lidská pozornost se díky nim neustále soustředí na něco abstraktního, metafyzického, nutí nás hledat význam v “životě po životě” a podléhat vlivu transcendentna.

Člověk a filosof obzvláště se musí odprostit od všech nadpozemských nadějí, dostat se tzv. mimo dobro a zlo a nestat se otrokem morálky. Filozof nemá býti nástrojem těchto systémů, ale umělcem, který je vytváří. „*Hle, dobří a spravedliví! Koho nenávidí nejvíce? Toho, kdo jejich desky hodnot láme a zláme: zločince: - to však je ten, kdo tvoří. Hle, věřící všech věr! Toho, kdo jejich desky hodnot láme a zláme: zločince: - to však je ten, kdo tvoří. Kdo tvoří, hledá si druhů, a ne mrtvol, ani stád, ani věřících. Kdo tvoří, hledá si společníků tvoření, kteří nové hodnoty píší na nové desky.*“³ Proto je nutné zbořit všechny tyto mýty a bůžky. Proto je nutné “filosofovat kladivem”.

² NIETZSCHE, F.: *Tak pravil Zarathustra*. Praha: Nakladatelství XYZ, 2009, s. 104

³ Tamtéž, s. 19

2.1.1 Kritika křesťanství

Mezi asi nejznámější a nejdiskutovanější témata Nietzscheho filosofie jistě patří jeho postoj ke křesťanství. Jak již bylo zmíněno, Nietzsche vyrůstal v rodině protestanského faráře, tedy v duchu křesťanské tradice. Přesto ho Nietzsche ve svých dílech kritizuje, dokonce jej vnímá Nietzsche jako největší zločin vůči životu. Co tedy Nietzsche křesťanství vytýká?

Nietzsche nekritizuje křesťanství jako celek. Dá se říci, že rozlišuje dvě podoby: křesťanství podle Ježíše Krista a jeho pojetí podle apoštola Pavla. Postavu Ježíše Nietzsche chápe jako proroka, jako určitý druh „svobodného ducha“, který se zdržuje všech soudů, nesnaží se zakrývat skutečný život, ale ukazuje lidem jak žít, je tvůrcem hodnot nikoli jejich nástrojem. I přes toto pochopení ale Nietzsche nehodlá následovat jeho ideály, nehledá v něm však ani viníka současné křesťanské morálky a ideálů, které člověka svazují a zabraňují jeho přirozenému vývoji.

Viníkem jsou Kristovi následovníci, především pak apoštol Pavel. Ten nepoukazuje na smysl Kristova života a činů, ale na jeho mučednickou smrt a především na jeho zmrtvýchvstání. To se stává základem křesťanské víry. „*Apoštolské bohosloví neopakuje prostě Ježíšovu zvěst: Ježíš sám se stává obsahem, předmětem víry.*“⁴ Hlavní problém církve je fakt, že nedokázala navázat na Kristovo učení, které odmítalo jakékoli soudy, a sama se stává soudcem. To vede k zavádění pojmů jako je hřích, vina, trest, spása a absolutizaci hodnot. Křesťanská morálka vyžaduje absolutní oddanost Bohu a víru v Ježíše Krista a jeho zmrtvýchvstání, odměnou je pak věřícím příslib vykoupení a odpuštění všech hříchů.

Problémem křesťanství je, že svou víru dogmaticky staví na iluzích a představách, které vychází z antických představ o ctnosti a dobru. Má tendence polarizovat svět a činy na dobré a zlé bez ohledu na situaci. Křesťanství si nepřipouští, že veškeré hodnoty jsou podmíněny historickým a společenským vývojem. Vnímá je jako nezávislé na času, jako

⁴ KOUBA, P.: *Nietzsche. Filozofická interpretace*. Praha: Oikoyomenh, 1995. s. 124

absolutní. Pokud má dojít ke změně, je nutné si uvědomit, že jak hodnoty, tak sama morálka jsou relativní a podmíněné.

Podle Nietzscheho sami křesťané již nežijí v souladu s těmito ideály, nasazují si pouze masku milosrdenství a lásky k bližnímu. Tyto „bohulibé“ činy však bývají často ve své podstatě sobecké. Hlavním motivem tohoto jednání je nebýt v rozporu s křesťanskou morálkou a zajistit si tak své místo na „onom světě“, který slouží jako útěcha a příslib lepšího života po životě. Tímto asketickým ideálem a dogmatismem se křesťanská filosofie a morálka stává nepřitelem života samotného. Poznání ovlivněné antickou a křesťanskou tradicí se staví proti životu. „...poznání, tedy prostý prostředek podřízený život, se povýšilo na účel, na soudce, na svrchovanou instanci. Musíme však zhodnotit význam těchto textů: protiklad poznání a života, nejsou nic jiného než symptomy. Poznání se staví proti životu, ovšem je to proto, že je samo výrazem určitého života, který životu protiče, života reaktivního, který nachází v samotném poznání prostředek, jak uchovat svůj typ a dovést jej k vítězství.“⁵ Člověk tento způsob přijímá. Poznání, církve, společnost, ti všichni nám diktují, co je správné a co nikoli. Udávají našemu životu řád v podobě desatera nebo zákonů, které člověk tiše následuje, protože ho zbavují nutnosti aktivně jednat, zbavují ho tak odpovědnosti a dávají mu pocit bezpečí a jistoty. Ve svém díle Antikrist popisuje křesťana jako nemocné stádní zvíře. Za původce tohoto onemocnění označuje kněží, kteří z „boží vůle“ stávají lékaři a nabízejí lék na každou bolest. Podle Nietzscheho je ale potřeba si uvědomit, že bolest, kterou léčí, nejprve sami způsobili. Jak? Přesvědčí člověka o jeho bezmocnosti a hříšnosti, o jeho neschopnosti se rozhodnout.

Člověk je podle těchto zásad sice schopen rozeznat dobro od zla, není ovšem schopen dobro konat. Jeho život je životem v hříchu a jedinou nadějí na vykoupení je přijmout asketický ideál a evangelia. Přijmout lék, který mu kněží nabízejí. Pozemský život je konečný a je tedy chápán jen jako život ve smrti, jehož jediným cílem je vykoupení a příslib věčného života. Život lidský, pozemský se tak opět stává pouhým prostředkem, prostředkem pro dosažení iluze. Tu představuje tzv. „onen svět“, který je vykreslen jako naprostý protipól světa pozemského, jako svět ideální. „...je celostný, neporušený, bez

⁵ NITZSCHE, F.: *Genealogie morálky*. Praha: Aurora, 2002. S.

*jakýchkoli negativních stránek, je to život očištěný od všeho, co bylo zaviněno hříchem a zatemňovalo život pozemský: nevyskytuje se v něm nenávist, nemoc, bolest ani smrt. Je to nesmrtelnost v blaženství a bezpečí čisté lásky.*⁶ Jediným smyslem našeho života je podřídit se křesťanské morálce a hodnotám, ať už je vnitřně přijímáme či nikoli. Jiné východisko věřící nemá, je vlastně bezbranný. Chce-li dát svému životu smysl, chce-li dosáhnout očištění duše, musí následovat Kristovo učení, aby dosáhl odpuštění u posledního soudu. V zásadě je tedy člověk v křesťanské filosofii chápán jako bezmocná a hříšná bytost, která sama o sobě nemá božskou podstatu. Není tedy schopen dojít sám vykoupení, dosáhnout nějakého duševního vývoje.

Nietzsche odmítá polarizaci světa, kritizuje pokrytectví vycházející z křesťanské morálky a kritizuje iluze o odpuštění a lepším životu po životě. Staví se proti snižování významu života pozemského a v jeho konečnosti a nedokonalosti spatřuje výhody. Právě díky vědomí, že náš život je konečný, máme možnost žít naplno a snažit se vyvíjet. Tento vývoj ovšem nesměřuje k nějakému smyšlenému cíli, jeho hlavním účelem je vylepšit náš život, život pozemský. Život už tak není pouhým prostředkem, ale smyslem samotným. Hodnoty nastolené křesťanstvím narušují lidskou přirozenost a schopnost se vyvíjet. Má-li se člověk stát lepším, nesmí spoléhat na „milosrdenství“ Boha, musí vzít život do svých rukou. Musí přestat hledat útěchu a jistotu u tzv. bůžků, nesmí žít pod taktovkou hodnot, které mu stanovila církev, musí najít vůli žít, žít podle svých ideálů a hodnot. Musí v sobě probudit vůli k moci.

Vůle k moci je člověku vlastní, je jeho přirozenou součástí, byla ale stovky let potlačována a nahradily ji hodnoty a systémy, které člověka svazují. Aby se mohla opět probudit, je nutné se od těchto systémů odprostit, zbořit všechny mýty a bůžky, zbavit se falešných ideálů, zbavit se pokrytecké křesťanské morálky, zbavit se Boha. „*Soumrak bůžků – řečeno jasně: nadchází konec staré pravdy.*“⁷ Křesťanství nemá podle Nietzscheho žádnou budoucnost, je zkostratělé a chybí mu tvůrčí duch. Ve svém díle Antikrist označuje křesťanství za náboženství monotono-teistické, protože za celou dobu

⁶ KOUBA, P.: *Nietzsche. Filozofická interpretace*. Praha: Oikoymenh, 1995. s. 130

⁷ NIETZSCHE, F.: *Ecce homo*. Olomouc: Olomouc, 2001. s. 95

své existence nestvořilo nového boha a stále trvá na svých původních představách a ideálech, kterým podle Nietzscheho již celá řada jeho vrstevníků vůbec nevěří, anebo o nich aspoň pochybuje.

2.1.2 Kritika absolutizace hodnot

Jak již bylo zmíněno, jedním z hlavních témat Nietzscheho filosofie je kritika západní etické tradice, která je postavena na ideálech Platonské a Sokratovské filosofie, na kterou nevážalo křesťanství. Tyto ideje jsou podle Nietzscheho v rozporu s filosofií života a potlačují lidskou přirozenost. Jak je ale možné, že vše zašlo tak daleko? Jak je možné, že systémy postavené na metafyzice, iluzích a nepřirozených ideálech zakořenily v naší kultuře? Nietzsche přichází s názorem, že původem všeho jsou dvě protikladné síly – síla aktivní a reaktivní, a pouze na základě poznání těchto dvou sil je možné pochopit skutečný život a současnou situaci.

Aktivní síla, je silou tvořivou, je to síla vůle k moci, která přijímá život, protože přijímá a volí vždy jen to, co je životu prospěšné a tudíž možné opakovat. Síla reaktivní naopak život popírá. Odděluje aktivní sílu od vůle k moci a pouze slepě přijímá, co je dané a tudíž správné. Tím vznikají obecné dané pravdy a dogmata, která se dále nevyvíjí a nejsou tak schopna věčného návratu. Nevytváří nic nového, je tudíž otázkou času kdy se obrátí sama proti sobě.

A takový osud stihne i křesťanskou morálku. Ta ubíjí aktivní vůli k moci. Potlačuje u člověka schopnost se samostatně rozhodovat, využívat aktivní sílu vůle k moci a vytvářet nové hodnoty. Tento typ morálky označuje Nietzsche jako morálku otrockou. Je tedy otázkou času, kdy dovede samu sebe k zániku, protože dogmata stanovená takovým systémem, jsou považována za absolutní a nejsou schopna dalšího vývoje.

Z hlediska dějin rozlišuje Nietzsche tři stádia vývoje společnosti. První epochou je období předsokratovské filosofie, která podporovala aktivní způsob myšlení a tvořivého člověka, který se vydává na cestu poznání. Tuto epochu ale vystřídala doba, kterou Nietzsche označuje jako „vzpouru otroků v morálce“, kdy byla aktivní síla vůle k moci

nahrazena silou reaktivní a nahradila tak přirozený řád hodnotami, které vychází z platonismu a židovsko-křesťanské tradice. Nově nastolené hodnoty se odvrací od smyslu života jako takového, polarizují svět a lidské činy na dobré a zlé a prosazují asketický ideál popírající vše, co je člověku přirozené. Člověk se tak odevzdává na milost a nemilost Bohu, který rozhodne o tom, zda si zaslouží vykoupení či nikoli. Člověk se přestává snažit dojít poznání a nastolit si vlastní hodnoty. Již pouze otrocky přijímá, co je dané, aby došel věčného života. Nesoustředí se již na skutečný život, život pozemský, ale na iluzi.

Vzhledem k tomu, že tyto ideály a hodnoty nejsou pro člověka přirozené, tak se s nimi vnitřně neztotožňuje a nasazuje si tedy masku pokrytectví. Navenek se chová jako spořádaný křesťan, jeho motivy jsou ale spíše sobecké. „*Celý reaktivní kulturní projekt klade zdání nad bytí a nicotu nad život.*“⁸ Toto období však spěje ke svému konci, protože vše, co vytváří, není schopno tzv. věčného návratu. Tato kultura se tedy obrací sama proti sobě. Je to právě křesťanská morálka, která zabíjí Boha a ničí ideály, na kterých postavila svou filosofii. „*Bůh je mrtev! Bůh zůstane mrtev! A my jsme ho zabili!*“⁹

Veškerý řád byl nahrazen nicotou, proto se dá s jistotou tvrdit, že žijeme v období nihilismu. Staré hodnoty již neplatí, lidé ztrácí své jistoty a nastává chaos. Přesto Nietzsche v těchto změnách nachází něco pozitivního. Díky tomu, že Bůh je mrtev a spolu s ním upadá i otrocká morálka nastolená křesťany, může povstat „nadčlověk“ a nastolit nový řád, novou morálku, tzv. panskou. Ta nebude potlačovat vše přirozené, nebude potlačovat vůli k moci. Panská morálka je morálkou silných, kteří si sami určují, co je dobré, respektive co je dobré pro ně. Nejsou závislí na soudu Boha nebo ostatních lidí. Neřídí se obecně platnou pravdou, nachází pravdu svou vlastní a na cestě za poznáním se nestávají otroky poznání samotného. Člověk, který se odprostí od Boha a rabské morálky, je člověk tvůrčí. Člověk, který odmítá polarizaci světa, absolutizaci hodnot a slepou víru v iluze. Díky této znovu objevené svobodě si uvědomuje relativitu morálky, stanovuje si vlastní hodnoty a sám selektuje dobré od špatného. Navrací se ke své přirozenosti, ke svým instinktům. Vše, co vychází z aktivní síly vůle k moci je jedinečné a hodné návratu.

⁸ ANZENBACHER, A. *Úvod do filosofie*. Praha: Zvon, 1994. s. 183

⁹ NIETZSCHE, F. *Tak pravil Zarathustra*. Praha: Nakladatelství XYZ, 2009, s.

2.2 Morálka

Mravnost si Nietzsche vykládá jako poslušnost vůči mravům. Člověk dobrý po mravní stránce se vyznačuje především poslušností, dělá to, co má, co se od něho očekává. Přesto může být pohnutkou k této poslušnosti i nepoctivost, zbabělost nebo lenost.

„Dobry člověk je stádní, duchovně netvůrcí, slabý, představuje typ člověka pouze uchovávacího. Jelikož je dobro v zásadě poslušností vůči mravu nebo uloženému zákonu, je pro Nietzscheho morální požadavek, aby byli všichni dobří, tj. mravně spořádaní, neklamným příznakem úpadku a ohrožení života.“¹⁰ Tomuto úpadku může zabránit zlo. Mravnost brání vzniku a rozvoji něčeho nového. Zlo je podle Nietzscheho tvůrčí element. Všechny proměny mravního smýšlení pak považuje za „zločiny s dobrým koncem“. Být zlý znamená být individuální, nepředvídatelný, svobodný, zkoušet stále něco nového.

Nietzsche chce zvrátit přesvědčení o objektivním zakotvení morálky. Prohlašuje ji za iluzi. Nastavuje nový pohled na hodnocení. Již nechce rozlišovat dobré a zlé, ale tvořivé a neplodné. Vzniká tak druhý typ morálky. Jejím principem však není poslušnost, ale tvořivost. První typ morálky nazývá Nietzsche morálkou stádní, otrockou, druhý typ vznešenou nebo též panskou.

2.2.1 Panská a otrocká morálka

První druh morálky je tedy založen na poslušnosti. *„Názvy stádní a otrocká naznačují přitom dva různé momenty, které se u Nietzscheho v morálce poslušnosti setkávají: na jedné straně je to pohodlná poslušnost stádního člověka vůči všeobecně uznávanému mravu, na druhé straně radikálního odmítnutí všeho daného ve jménu oddané služby všeobecně a nepodmíněně uloženému morálnímu imperativu.“¹¹* Společným rysem obou poloh je podřízenost, potřeba jistoty, opory, což jsou známky slabosti. Morálka poslušnosti

¹⁰ KOUBA, Pavel: *Nietzsche. Filozofická interpretace*. Praha: Oikoymenh, 1995. s. 87

¹¹ KOUBA, P.: *Nietzsche. Filozofická interpretace*. Praha: Oikoymenh, 1995. s. 88

dává člověku jistotu a zbavuje ho utrpení. Pomocí této morálky se člověk zbavuje nejistoty ohledně celku.

Nietzsche těmito pojmy vyznačil základní schéma filozofie dějin. Jeho těžištěm je pak konflikt antických a křesťanských hodnot. V antice v řeckém pojetí přirozených ctností pojem dobrý vždy označoval něco pozitivního, např. vznešený, mocný, šťastný atd. V křesťanství došlo k obrácení hodnot. Otrouškou vzpouru v morálce zahájili Židé a Řekové ve snaze udržet si převahu. „*Zatímco silní prosazují své hodnoty na základě moci, kterou dané situaci mají, odvolávají se neúspěšně a poražení na morální princip, jemuž podléhají všichni bez rozdílu a ve kterém mají hodnoty opačná předznamenání: dobří jsou nyní právě bezmocní, ubozí nešťastní a trpící, kdežto mocní a silní jsou nespravedliví, krutí a zlí.*“¹² Morálka slabých nemá dostatek dané moci, tudíž se snaží zvítězit na základě daných hodnot a získat tak moc. „*Kořen všeho zla: otrocká morálka pokory, cudnosti, nesobectví, absolutní poslušnosti zvítězila. Vládoucí povahy tím byly odsouzeny...*“¹³

Morálka poslušnosti má sklony k radikalitě. Jde o subjektivní princip, který vedle sebe nestrpí žádné jiné principy. Všechny nevhodné a zavrženíhodné věci je třeba odstranit. Nietzsche však všechno, co je svým způsobem zlé, považuje za nositele energie, proto jejich zavržení pokládá za ztrátu. Bezpodmínečné zavržení zlých věcí zároveň podle Nietzscheho svědčí o neschopnosti je využít, učít se proměňovat jejich význam nebo uložit si vzhledem k nim omezení. „*Vím o zášti a závisti vašeho srdce. Nejste velcí dost, abyste zášti a závisti neznali. Nuž buďte velcí dost, abyste se za ně nestyděli!*“¹⁴ Tak se projevuje slabost, protože je mnohem snazší něco odstranit než to udržovat v mezích, a proto tedy slabost sahá po radikálních řešeních.

Druhým typem morálky je morálka panská nebo též vznešená, tu lze v určitých případech nazývat též ne-morálkou. Je postavena na rozdílu dobra a zla. Mocný člověk považuje za dobré takové stavy, ve kterých přitakává sám sobě. Straní se tím sice od druhých - špatných, ale jeho prvotní impuls je kladný. Špatní nerozhodují sami za sebe, vše

¹² Tamtéž, s. 90

¹³ NIETZSCHE, F.: *Duševní aristokratismus*, Olomouc: Olomouc, 1993. str. 81

¹⁴ NIETZSCHE, F. *Tak pravil Zarathustra*. Praha: Nakladatelství XYZ, 2009. s. 40

dělají jen ze strachu či závisti, proto jsou opovrženímhodní. Vznešený člověk se rozhoduje sám, je posledním určovatelem hodnot. Takový člověk špatnými pohrdá, přesto to, co odmítá, nechce odstranit ani to špatné.

Panská morálka po člověku nežadá, aby zlepšil sebe a svět tím, že odstraní všechno zlé. Mnohem vyšší hodnotu než cosi žádoucího má skutečnost. Chce pěstovat dobré i zlé stránky člověka, protože to je jediný způsob, jak se člověk naučí rozpoznat důležitost jednoho i druhého pro celek, důvěřovat svým schopnostem a ovládat je. Člověk by měl být pánem svých ctností ale i nectností, být individuem, které se imperativu slepě nepodřizuje, ale využívá jej.

Nietzsche sám se staví na stranu panské morálky. Netvrdí však, že je sama o sobě správná nebo snad nejlepší. Nietzsche svým způsobem uznává důležitost morálky. Chápe ji jako prostředek, jehož pomocí se ze zvířete stává člověk. Když člověk podléhá chaosu, může být morální poslušnost v zájmu jeho života. V situaci, kdy dochází k absolutizaci morálky, se ale mohou projevovat negativní jevy. Člověk se podrobil morálce, a tím potlačil své instinkty a panovačnost. „*Morálnost je stádní instinkt jednotlivce.*“¹⁵ Morálka se tak postupně z opory proměnila na překážku. Tento stav navozuje stejné nebezpečí jako úplná absence morálky. Musí se dát prostor tvůrčímu a individuálnímu imoralismu. Tím se samozřejmě nemá člověk osvobodit od morálky a vrátit se do stavu nezávaznosti, má se pouze otevřít prostor, který bude řízen náročnější odpovědností. „*Proto Nietzsche často připomíná, že jeho imoralismus je vystupňovaná morální vůle, že v něm dochází k sebevraždě morálky, která se na svém nejvyšším stupni obrací proti sobě samé.*“¹⁶

Překonat omezenost morálky můžeme, když jí vypovíme poslušnost. Pokud hledisko morálky nebylo zrušeno, lze „náročnější“ morálku, která je založena na neposlušnosti, považovat za amorálnost. Nietzsche tvrdí, že morálku lze překonat pouze tam, kde morálka vládne. Tudiž pouze člověk, který se již morálce podrobil a porozuměl jí, na ni smí za určité situace pohlížet jako na iluzi. „*...morálka jako důsledek, jako symptom, jako maska, jako pokrytectví, jako nemoc, jako nedorozumění: ale též morálka jako příčina, jako lék,*

¹⁵ NIETZSCHE, F.: *Radostná věda*. Praha: Československý spisovatel, 1992. s. 119

¹⁶ KOUBA, P.: *Nietzsche. Filozofická interpretace*. Praha: Oikoymenth, 1995. s. 99

*jako povzbuzení, jako zábrana, jako jed...*¹⁷ Nietzsche nechce rušit veškeré morální hodnoty, ale chce je problematizovat, chce na ně nahlížet z různých úhlů. Odmítá členit skutky na dobré a zlé, chce přijímat život se vším, co přináší. Člověk se díky situacím, ať již jsou dobré či špatné, učí, vyvíjí a poznává. Každá zkušenost je pro něj přínosná a pomáhá mu nastolit hodnoty vlastní, hodnoty vycházející z vůle k moci.

Morální poslušnost je sice oporou slabým, sama však nerozpozná bod, kdy sama život oslabuje, omezuje. Přestává tak být oporou a stává se samoučelem a útočištěm pro slabosti. „*Tvořiti nové hodnoty-toho ještě ani lev nesvede: ale svobodu si stvořiti k novému tvoření-to dovede síla lví. Svobodu si tvořiti a posvátné Ne i k povinnosti: k tomu, bratři moji, je třeba lva. Násilím právo si vzíti k novým hodnotám-toť nejhroznější násilí pro ducha nosného a uctivého. Věru, je mu to lupem, je mu to věci loupežné šelmy.*“¹⁸

Poslušnost (obecnost) a tvořivost (individuálnost), které jsou v těchto dvou morálkách obsaženy, nelze prostě spojit. Nejedná se o žádný dualismus základních sil: zajímá nás povaha napětí, která vzniká v různých ohledech mezi neslučitelnými perspektivami. Morální i nemorální postoje jsou nezbytné, nemůžeme se ale rozhodnout, že jeden z nich je obecně vzato správný. Zde Nietzsche uplatňuje tzv. optiku života. Ta nedovoluje přimknout se k jakékoli hodnotě s definitivní platností. Musí být stále brán ohled na napětí, které konkrétní hodnota do určité situace vnáší. Optika života zahrnuje postoj morální poslušnosti i postoj nemorální, podle ní je jejich případná oprávněnost závislá na konkrétní situaci.

Stádní i panská morálka jsou z jednoho hlediska konstituenty optiky života, zároveň plní funkci zástupnou. Je kladen důraz na vzájemnou propojenost přes vazbu k situaci, jindy zas na protikladnost. Nietzsche ve stádní morálce uznává určité postoje, je si však stále vědom jejich stinných stránek, neuznává ale nároky panské morálky být jedinou uznávanou morálkou. Tím, že morálku poslušnosti nezavrhl, ale pouze ji kritizoval a nahradil jinou morálkou, vystoupil ze začarovaného kruhu jediné pravé morálky.

¹⁷ NIETZSCHE, F.: *Genealogie morálky*. Praha: Aurora, 2002. s. 9

¹⁸ F NIETZSCHE, F.: *Tak pravil Zarathustra*. Praha: Nakladatelství XYZ, 2009. s. 22

2.2.2 Přehodnocení hodnot

Nietzsche odmítá jakýkoli systém, který je prezentován jako jediný správný a určuje veškeré hodnoty. Většina těchto systémů podle Nietzscheho staví na protikladech. Nietzsche prosazuje způsob myšlení, který pracuje s dvojí perspektivou. Největším nepřítelem takového způsobu myšlení je podle něj právě morálka. Chápe morálku jako úsilí o jednoznačný výklad světa, což je dle Nietzscheho koncepcí problém. Jak metafyzika, tak křesťanství se snaží pomocí jazyk popsat podstatu světa. Definují pojmy pravda a dobro natolik jednoznačně, že je podle nich možné jasně vymezit jejich protiklady. Právě na této polarizaci pak staví celý systém morálky. Mravní řád světa pak přirovnává k řádu protikladnosti dobrého a zlého. Podle tohoto řádu se každý člověk musí jednoznačně postavit na stranu dobra. Nietzsche tento přístup odmítá, podle něj je nutné si uvědomit, že protiklady nelze od sebe striktně oddělit. Musíme si připustit, že svět není ideální, že má i svou nemorální stránku.

Ve světě není nic dobrého ani zlého, tyto vlastnosti přidělují věcem lidé svým hodnocením. „*Nietzsche se snaží v tomto ohledu dospět k diferencovanějšímu pojmu skutečnosti a prvním krokem na cestě k němu je myšlenka, že protiklady pozvolna přecházejí jeden v druhý, že rozumné vzniká z nerozumného, pravda z omylu, dobro ze zla (a naopak).*“¹⁹ Morálka a hodnota dobra a zla jsou tedy velice relativní, a proto je možné, aby díky omylu byla objevena pravda a ze zla vzniklo něco dobrého. Podle Nietzscheho neexistují dva póly – dobro a zlo, pravda a lež, ale jen jejich stupně, které umožňují různé pohledy na to, co je morální.

Nemožnost existence jedné absolutní morálky dokládá také historický a kulturní relativismus. Každá doba i kultura si stanovuje své hodnoty. Pluralita morálek, které si často v základech odporují, tak zpochybňuje nároky na jejich absolutní platnost. Důkladněji se však zabýval možností rozkolísat protiklady uvnitř jedné tradice. I zde totiž existují pojetí, která si navzájem odporují. Proto Nietzsche sestavil tabulky hodnot, na kterých lze založit protikladné hodnocení určitého jednání:

¹⁹ KOUBA, P.: *Nietzsche. Filozofická interpretace*. Praha: Oikoyemenh, 1995. s. 78

DOBRY ČLOVĚK:

1.	který plní svou (legální) povinnost	ale i ...	poslouchá hlas svého srdce
2.	statečný		mírný, smířlivý
3.	ovládající se		přirozený, nenucený
4.	ohleduplný		přítel pravdy
5.	zbožný		autonomní
6.	vznešený, ušlechtilý		nepohrdající
7.	dobromyslný		bojovný, toužící po vítězství

Člověk je považován za dobrého, pokud si plní své povinnosti, co je ale špatného pokud se řídí svým srdcem a nečiní nic, co mu není příjemné a co sám neuzná za správné. Proč by člověk, který je ohleduplný měl být nepřítelem pravdy? K čemu vlastně slouží tak zvaná milosrdná lež? Je člověku opravdu tak prospěšná, anebo mu jen zatajuje skutečnost. Jak si navzájem odporuje dobromyslnost a s chutí soutěžit?

Každý čin může být vyložen dvěma způsoby, protože skutečná věc není nikdy abstraktní, tzn. vyčerpateľná pouze jedním pohledem, vždy má ještě jeden odvrácený rozměr. Něco dobrého je vždy myšleno jako „dobré pro něco“. V jednom záměru to lze považovat za dobré, ale zároveň v mnoha jiných záměrech za zlé. Ve skutečnosti nejde tedy o to rozhodnout se mezi dobrem a zlem, ale mezi možnostmi, z nichž každá obsahuje

elementy dobra i zla zároveň. „*Morální soud, pokud je inspirován ideou dobra vůbec, předpokládá totiž možnost oddělení dobra a zla a postupuje tak, že určitému typu jednání, postoje či zaměření přisoudí afinitu s dobrem vůbec: takové jednání je pak díky této vazbě dobré, jiné zlé.*“²⁰ Stránku morálního soudu se Nietzsche snaží vysvětlit na několika morálních kategoriích, nejčastěji pak na protikladu egoismu a altruismu.

Nietzsche tvrdí, že chování, které se běžně chápe jako egoistické, takové vlastně vůbec není, protože v něm nejde o skutečné ego. Pudy, které jsou považovány za nejvíce sobecké, jako je požadování jídla, sexu nebo bohatství, jsou vlastně sobecké nejméně, protože zde vlastně nejde o ego, ale o zachování druhu. „*Uspokojení těchto potřeb v podmínkách konkurence je tak sice uznáno za neodmyslitelnou složku lidského já, ale současně je zřejmé, že převládne-li bojové napětí proti druhým nad pozitivním nábojem získávané hodnoty, omezujeme sebe samy na tuto společnou rovinu, a připravujeme se tak o nezávislost vlastního já.*“²¹ Tyto požadavky nevycházejí z egoismu, vycházejí z přirozených potřeb a jsou řízeny instinkty. Proč tyto pohnutky tedy považovat za špatné nebo nemorální, když jsou vlastně přirozené.

Altruismus je nerozlučně spjat s představou sebezapření a sebevzdání. Člověk je s druhými stejně tak, jako v prvním případě jde proti nim. Zaměří-li se na druhé natolik, že začne potlačovat sám sebe, znamená to podle Nietzscheho, že důvodem takového altruismu je neschopnost jednotlivce stát se sám sebou, a důsledkem je pak mrzačení vlastního já. Pokud dochází k obratu k druhým současně s odvrácením od sebe sama, pak druzí vystupují jako náhradní já. Tím člověk ztrácí svou individualitu a jedinečnost, ztrácí část své svobodné vůle, svá rozhodnutí podřizuje druhým. Nejedná tedy podle svých instinktů, neřídí se svými potřebami, nejedná ve svůj prospěch. Takové chování je podle Nietzscheho nepřirozené, špatné a člověku škodlivé.

Sobectví se mezi lidmi vlastně nevyskytuje. Egoismus značí rozvíjení možností vlastního bytí. Lidské já se postupně zbavuje všeho přejímaného a neosobního, rozhoduje se být sebou samým. Egoismus může v podstatě představovat i službu druhým. Nietzsche

²⁰ KOUBA, P.: *Nietzsche. Filozofická interpretace*. Praha: Oikoymenth, 1995. s. 81

²¹ Tamtéž, s. 82

si klade otázku, zda druhým prospějeme více tím, že jim budeme neustále pomáhat, často dost povrchně někdy i s přetvářkou, anebo ze sebe samých vytvoříme něco, co mohou druzí obdivovat. Nietzsche vidí egoistický charakter i u nejhlubších vztahů k druhým. Příkladem takového egoismu je láska k druhým. „*Tisníte se kolem bližního a máte pro to krásná slova. Ale pravím vám: vaše láska k bližnímu je vaše špatná láska k vám samým. Utíkáte k bližnímu sami před sebou a rádi byste si z toho učinili ctnost: ale prohlédám vaše nesobecké jednání!*“²²

Do svých úvah na téma morálka tedy začleňuje Nietzsche i vztah lidského já k sobě a k druhým. Vztah k sobě je odkázán na otevřenost druhým a vztah k druhým je podmíněn kladným vztahem k sobě. Egoismus a altruismus od sebe nelze „morálně“ oddělit. Vztah k sobě totiž realizujeme nejen proti druhým, ale i pro ně a vztah k druhým nejen proti sobě, ale i pro sebe.

Morálka káže pouze a jedině nesobeckost, zatracuje nezbytné hájení vlastních zájmů a nabádá k sebezapření. Tvořivý egoismus považuje za zlo a nesobeckost, i ve formě slabošské neschopnosti, prohlašuje za dobro. Nietzsche upozorňuje na škody, ke kterým vede morální ctnost, a zároveň na nezbytnost vlastností, jež morálka považuje za nectnosti.

Nietzsche se ve svém díle pokouší o genealogii morálky, najít přípustná měřítka a hodnotový systém, který by byl člověku vlastní, byl by pro něj přirozený, proto je podle něj potřeba odvrátit se od idejí k ideálům. „*Platonův pojem ideje byl bezzbytku transformován a počínaje Descartem mu byl vyhrazen význam myšlenky, představy a pojmu. Nietzsche neodvozuje původ hodnoty ze subjektivity člověka, nepovažuje je ani za požadavky zvnějšku na člověka kladené, nejsou to povinnosti určené k plnění, nejsou to ustanovení ani normy, nejsou to představy, nejsou to bůžkové vyřezání ze dřeva našich přání a domněnek.*“²³ Je třeba zbavit se všech těchto morálních systémů, které člověka svazují a potlačují jeho instinkty. Člověk svázaný těmito hodnotami je jako zvíře v kleci, tedy vytržený ze své přirozenosti. „*Morálka vede jednotlivce, aby byl funkcí stáda a jen jako funkce si přikládal hodnotu.*“²⁴ Morálka vlastní západní civilizaci, která má své

²² NIETZSCHE, F.: *Tak pravil Zarathustra*. Praha: Nakladatelství XYZ, 2009, s. 52

²³ PELCOVÁ, N.: *Vzorce lidství*. Praha: ISV nakladatelství, 2001. s. 80

²⁴ NIETZSCHE, F.: *Radostná věda*. Praha: Československý spisovatel, 1992, s. 170

kořeny u klasických antických filosofů, vychází z křesťanství a je ovlivněná racionalistickou metafyzikou nepřizpůsobuje hodnoty životu, ale život hodnotám.

Taková morálka potlačuje vlastnosti, které jsou pro člověka přirozené a důležité pro život. Káže například pouze a jedině nesobeckost, ztrácuje nezbytné hájení vlastních zájmů a nabádá k sebezapření. Tvořivý egoismus považuje za zlo a nesobeckost, i ve formě slabošské neschopnosti, prohlašuje za dobro. Nietzsche upozorňuje na škody, ke kterým vede morální ctnost, a zároveň na nezbytnost vlastností, jež morálka považuje za nectnosti.

Nietzsche kritizuje i principy vycházející z demokracie a socialismu, díky kterým se z evropského lidu stává lid stádní. Vede člověka k potlačení vlastní vůle a nutí ho přizpůsobit se většině.

Všechny tyto ideje a principy má nahradit vůle k moci. Tou ovšem nemyslí vůli subjektivní, vůli jednotlivce, ale vůli k moci, která je neodmyslitelně spojena se životem, a proto hodnoty z ní vycházející jsou životu prospěšné. Mají za cíl život vylepšit. Život již není prostředkem k naplnění mylných představ, jako je lepší život na „onom světě“. Soustředí se na život pozemský, život sám o sobě se stává smyslem, stává se ideálem. Nietzsche vnímá život jako nejvyšší ideál, nad který nesmí být nic stavěno, žádný bůh, žádný život po životě. Člověk musí přestat věřit iluzím, odprostit se od představ, ve kterých hledá útěchu a jistotu, od představ, díky kterým se zbavuje části své odpovědnosti. Člověk má vystoupit ze stáda, přestat pokorně přijímat rozkazy a začít opět naslouchat svým instinktům, své intuici a vycházet ze svých potřeb. Nesmí už potlačovat své pudy, vášně a vůli. Teprve může nastat změna, mohou být zbořeny falešné modly, zrušeny zastaralé etické systémy a přijít nová doba. Doba, v níž je člověk svým vlastním pánem a žije svůj vlastní život tak, aby byl hoden opakování.

2.2.3 Idea věčného návratu

Svět je podle Nietzscheho chaos. Jeho dění nemá žádný důvod ani účel, nesměřuje k žádnému vyvrcholení. Vyloučit účelnost celku je pro Nietzscheho způsob, jak vlastně

zbavit člověka pocitu zodpovědnosti a viny. „*Pokud dění neslouží nějakému celkovému účelu, pak se nemá proti čemu provinovat, je bytostně nevinné. Žije-li člověk ve světě, jehož úběžným bodem je rozum, láska či pravda, přistupuje eo ipso na to, že jeho jednání má smysl mimo sebe, a nalézá se proto ve stavu trvalého provinění. Takový smysl připravuje podle Nietzscheho každé jednání o jeho vlastní hodnotu.*“²⁵ Konec tedy není důležitější než kterýkoli úsek jeho cesty. I když je život zbaven cíle a účelu, nestává se pomíjivým. Právě naopak. Přestaneme-li věc znesvěcovat účelem, zbavíme ji její pomíjivosti.

Pomíjivost věcí nesmí vést k pohrdání tímto životem nebo snad k hledání života jiného, protože právě tento smutek vycházející z vědomí naší konečnosti svědčí o tom, že tento život milujeme a chceme, aby byl věčný. „*Idea věčnosti nás nemá usměrňovat při morálním rozhodování JAK JEDNAT ve smyslu PRO CO SE ROZHODNOUT: má nás přinutit k maximální identifikaci s vlastním jednáním*“²⁶ Každý si může sám rozhodovat o svých činech, ale měl by si uvědomit, že to, co dělá, je věčné. Veškeré naše chování, rozhodnutí a vůbec život, má být takový, abychom jej chtěli prožít znovu, aby byl hodný opakování.

Myšlenku věčného návratu staví Nietzsche jako obranu proti fanatismu poznání smyslu celku. Svět je pro něj chaos a jediný pohyb, který dokáže vyjádřit jeho bezcílnost, je pohyb v kruhu. Jestliže se děj neustále opakuje, co je tedy jeho cílem, co je jeho smyslem? Pokud se pohybujeme v kruhu, znamená to, že už jsme svého cíle měli dosáhnout. Pokud však dění v nic nevyústilo, tudíž se celý děj neustále opakuje, aniž bychom našli svůj cíl, vychází Nietzsche z předpokladu, že pohyb v kruhu a neustále se opakující děj, je sám smyslem a cílem.

Podle Nietzscheho je naší úlohou žít tak, aby si člověk přál žít znovu, což nastane v každém případě. Věčný návrat je vzpourou proti smyslu světa, protože to by pak znamenalo popření svébytné hodnoty každého okamžiku. Jediné, co má smysl, je tedy život sám o sobě.

²⁵ KOUBA, P.: *Nietzsche. Filozofická interpretace*. Praha: Oikoymenh, 1995. s. 47

²⁶ Tamtéž, s. 49

2.3 Pojetí člověka

Nietzscheho filosofie je protkána antropologickým aspektem. Vše, čím se Nietzsche ve své filosofii zabývá, je spojeno s člověkem, ať už se jedná o kritiku náboženství, přehodnocení hodnot nebo otázku lidského poznání. Člověk v Nietzscheho filosofii zaujímá výsadní postavení. Ve svých myšlenkách se navrácí k antickým ideálům, kdy člověka vnímá stejně jako Protágoras, jako míru všech věcí. „*K formě života nazvané člověk patří kromě hodnocení a vůle také humor, ironie, soucit, krutost, stud, utrpení nebo askeze. Přitom tyto projevy nejsou nikterak dílčí, ale skrze ně se uskutečňuje pradávný nárok člověka zahlédnout celek a smysl světa.*“²⁷ Problém současného člověka je fakt, že se odklonil od svých přirozených instinktů a vzdal se části své svobody tím, že přijímá otrocké systémy pod taktovkou státu, církve a různých filosofických směrů. Tím člověk potlačuje nejen sám sebe, ale především schopnost se dál vyvíjet. Musí se zbavit těchto vlivů, osamostatnit se, aby se mohl stát lanem nataženým mezi zvířetem a nadčlověkem. „*Člověk je něco, co musí být překonáno, aby mohl přijít nadčlověk.*“²⁸

2.3.1 Pojetí výchovy a její cíle

Pokud má člověk pochopit nedokonalosti současné morálky, odhalit neblahý vliv křesťanství a uvědomit si význam života, je potřeba kvalitní výchovy. Nietzsche sám působil jako profesor klasické filologie na univerzitě v Basileji, kde bylo jedním z jeho úkolů přispívat k výchově a vzdělání tamních studentů. Nietzsche ale tento úkol nebral na lehkou váhu a zabýval se myšlenkou, zda je současné školství tím, co člověka utváří tak, jak by mělo.

Zásadním problémem německého školství, filologii nevyjímaje, je podle něj víra, že hlavním úkolem je popsat svět a jeho dějiny co možná nejvíc objektivně. To je ale v rozporu s jeho filosofií. Nietzsche odmítá jakoukoli absolutizaci a objektivizaci. Je nutné

²⁷ PELCOVÁ, N.: *Vzorce lidství*. Praha: nakladatelství ISV, 2001. s. 82

²⁸ ²⁸ F NIETZSCHE, F.: *Tak pravil Zarathustra*. Praha: Nakladatelství XYZ, 2009. s. 9

si uvědomit, že poznat dějiny z objektivní stránky je nemožné. Kdo nám podává „objektivní“ výklad dějin? Historik, který do svého výkladu vždy vnese subjektivní pohled na sled událostí a na jejich příčiny. Historik, který se probírá celou řadou faktů a podrobností, které mu znemožňují pohlédnout na celkový smysl toho, co zkoumá. Jedním z východisek vzdělání a výchovy člověka je právě filosofie, ta na rozdíl od vědy nezabíhá do podrobností, ale snaží se popisovat to, co je podstatné.

Nietzsche se odklání od tradičního pojetí výchovy. Stejně jak odmítá otrockou morálku a stádní typ člověka, odmítá i zásadní postavení institucí na výchově člověka. Tyto instituce, ať již prostřednictvím státu nebo církve, mají tendenci potlačovat lidské instinkty, vášně a tvořivost a vychovávat tak člověka krotkého, poddajného a přizpůsobivého, který se nebude vzpírat. Pro výchovu a vývoj člověka je tak zásadní sebevýchova. Tu je ale možné uplatnit pouze při nastolení přísné sebekázně, pevné vůle a odhodlání.

Nietzsche nevnímá výchovu jako proces přetváření člověk a potlačování jeho vlastností. Poukazuje i na fakt, že s většinou vlastností se již člověk rodí, protože je dědí po svých rodičích. Jsou tedy jeho nedílnou součástí a nelze je zcela odstranit nebo potlačit. Nietzsche vnímá výchovu především jako kultivaci.

V duchu řeckých tradic klade Nietzsche důraz jak na kultivaci ducha, tak těla. Člověk se má zaměřit především na své tělo a navrátit se k přírodě a k tomu, co je pro něj přirozené, to znamená nechat se řídit pudy a prosadit svou bojovnou stránku. Právě tu, kterou křesťanství potlačuje. Člověk se má oddat životu a prosadit tak to nejpodstatnější, a to je vůle k životu. Instituce, které se dnes na výchově podílí, vychovávají pouze poslušné křesťany a vzorné občany. Vtlokají člověku již od útlého věku své představy ideálního křesťana a občana. Křesťana, který miluje bližního svého, koná dobré skutky, obětuje se pro druhé a díky následování Ježíše Krista a čtení Bible přijde do nebe. Školy vychovávají také řádného občana, který žije v demokratickém státě. To znamená, že se vždy rád podřídí hlasu většiny, potlačí svou individualitu ve prospěch ostatních a díky svému sociálnímu citění se rád rozdělí i o svůj majetek, protože před Bohem a zákony jsme si všichni rovni.

Taková výchova popírá vše, čemu Nietzsche věří. Přípravuje člověka na život stádního zvířete spoutaného křesťanskou morálkou, nasazujícího si masku pokrytectví a žijícího na základě iluzí a mylných představ, člověka, který ztrácí své já, nesoustředí se na sebe a svůj život a neustále se něčemu podřizuje. Díky takové výchově není člověk samostatnou, odpovědnou ani tvůrčí bytostí. Stává se pouhým pěšákem ve hře, kterou řídí někdo jiný. Ve hře, jejíž pravidla určuje tradiční západní morálka ovlivněná křesťanstvím, racionalismem a demokratickými principy.

2.3.2 Vychovatel

Problém výchovy vychází podle Nietzscheho z faktu, že se nachází v bludném kruhu. Je potřeba začít člověka vychovávat jinak než jsme byli doposud zvyklí. Chybí ale jedna podstatná věc a to je vychovatel, který by nebyl současnými trendy vzdělání ovlivněn. Sami vychovatelé prochází stovky let zažitým systémem výchovy a vzdělávání, je tudíž těžké najít takového, který se odprostí od této tradice, vystoupí z řady a nastolí nový přístup.

Během let se představa samotného Nietzscheho o ideálu vychovatele měnil. V počátcích byl do značné míry ovlivněn Schopenhauerovou filosofií, která odmítala dominantní roli rozumu a prosazovala iracionalistický a voluntaristický přístup. Ve svém díle *Schopenhauer jako vychovatel* z roku 1874 se staví za jeho ideály. Možnost změny společnosti vidí v potlačení role rozumu a nositeli této změny jsou podle něj géniové. Ti jediní díky svému odlišnému vnímání skutečnosti, jsou schopni vystoupit ze stáda a prosazovat svou vůli. Jediným východiskem, jak se vymanit z vlivu stádní morálky a s ní spojenou výchovou je umění nebo askeze. Časem ale dochází k názoru, že život je nutné vnímat jako celek a brát v potaz jeho dobré i stinné stránky. Není možné opomíjet to špatné a samotná askeze není řešením. Život sám o sobě se má stát cílem a účelem našeho jednání a proto je potřeba, aby si člověk zvolil vůli k moci. Pak se může stát tím, kdo umí a smí vést, tím, kdo si může stanovit své vlastní hodnoty a řídit svůj život.

Před kým Nietzsche varuje, jsou tak zvaní kazatelé smrti: „*Plna země lidí přebytečných, zkažen je život těmi, jichž je přespříliš mnoho. Ti necht' věčným životem jsou*

*odlákání z tohoto života! (...) Tu jsou oni příšerní, kteří v sobě nosí šelmu a nemají volby, leč mezi chťiči a rozsápáním vlastního masa. A také chťiče jejich jsou rozsápáním vlastního masa. Ještě ani lidmi se nestali, ti příšerní: ať si jen káží odvrácení od života a sami ať si hynou! To jsou souchotináři duše: sotva se narodí, již se j mou umírat a touží po naukách únavy a odřikání. Rádi by byli mrtvi a my bychom jejich vůli měli schvalovati! Střežme se probuditi tyto mrtvé a porouchati tyto živé rakve!*²⁹ Tito rádoby kazatelé popírají vše, k čemu má být člověk vychováván a to je úcta a láska život. Život, kterému je sice utrpení vlastní, přesto se ale dokáže radovat z života a nehledá útěchu v Bohu a smrti. Odmítají rozkoše i věci přirozené. Nechápu smysl žití ani hodnotu nového života. Proč se rodit, když jediným účelem je zase jen smrt. Hlásají soucit a přitom svým jednáním život ostatním jen ztěžují. Tváří se jako dobří a přitom představují čiré zlo, zlo pro život. Hlavní je rychle zemřít, aby mohla nastat podstata jejich žití, a to je přislíbený život věčný.

Další, kdo se ujímá výchovy, jsou samotní kněží. Ty Nietzsche odmítá, ale zároveň je litu. Lituje, že jsou svázáni oko hodnot, hodnot pokřivených. Z jejich úst se šíří lživé učení o smyslu poznání a život. Tito lidé káží víru a její pseudohodnoty. Jmenovali se lékaři lidského utrpení. Východiskem je víra, která opět směřuje pouze ke smrti.

Ideálem vychovatele se v pozdější tvorbě stává Nietzscheho Zarathustra, který žije v osamění a díky tomu dochází k poznání sebe sama. To se stává i hlavním cílem výchovy. Pouze ten, kdo odejde do ústraní, zbaví se vlivu společnosti a jejích tradic, může nahlédnout do svého nitra a dojít k poznání smyslu sebe sama a života. „*Sebe neznáme, my poznávající, sami sobě jsme neznámí...*“³⁰ Aby člověk poznal sám sebe, je potřeba neodmítat egoismus, který byl křesťanskou tradicí potlačován na úkor lásky k bližnímu a pocitu sounáležitosti. Díky tomuto přístupu zapomíná člověk na hodnotu a smysl svého jednání a svého života. Přestal být samostatným a stal se součástí stáda. To je příčinou jeho neschopnosti pravého poznání a vývoje, jeho neschopnosti jednat sám za sebe a pro sebe. Takový člověk přestal být samostatným a stal se závislým na druhých a na společnosti, která mu diktuje pravidla a zkresluje možnosti poznání. Je nutné stát se opět vlastním

²⁹ NIETZSCHE, F.: *Tak pravil Zarathustra*. Praha: Nakladatelství XYZ, 2009, s. 38

³⁰ NIETZSCHE, F.: *Genealogie morálky*. Praha: Aurora, 2002, s. 7

pánem, nastolit ušlechtilou panskou morálku, teprve pak se může z člověka stát nadčlověk a kázat lidem. „*Hlásám vám nadčlověka. Člověk je cosi, co má být překonáno.*“³¹

Přesto Nietzsche připouští, že člověk nemůže žít v osamění věčně. I jeho nadčlověk pociťuje potřebu společnosti. Zarathustra se tedy navrácí k lidem, aby jim pomohl překonat sami sebe a posunout se dál. „*Pohled! Omrzela mne má moudrost, tak jako včelu med, když ho nasbírala příliš; třeba mi rukou, jež se natahují.*“³² Nestaví se ale na piedestal, nechce nahradit Boha. Nevidí sám sebe jako naprostý ideál, neustále poukazuje na potřebu se dále zdokonalovat. Odmítá jakoukoli absolutizaci. Cestou ke změně je potřeba uvědomit si nejen sám sebe, ale také vztah ke světu, k ostatním lidem a věcem kolem nás. Je potřeba pochopit, že člověk je tvůrčí element, který dává věcem smysl a stanovuje hodnoty. „*Věru lidé sami si dali všechno své dobro a zlo.*“³³ Proto je nutné, aby v tomto tvůrčím procesu byly staré hodnoty zničeny a nastoleny nové. Zarathustra se stává tím, „kdo staré desky hodnot láme“. To je důvodem, proč je lidmi zprvu odmítán, ba dokonce označován za blázna či zločince. Lidé navykli svým tradicím a stádnímu způsobu života a jen těžko přijímají nové věci, nové ideály. Má-li se člověk stát tvůrčí bytostí, musí přestat oddělovat dobro a zlo a přijmout jejich vzájemné působení a propojení. Ten, kdo ničí staré hodnoty, je považován za zločince, ale jeho úmysly jsou dobré, prozatím však nepochopené.

2.3.3 Vlivy utvářející člověka

Nietzsche chápe člověka jako jednotu těla a duše. Ve své filosofii neopomíjí tělesnost, naopak považuje ji za nedílnou součást lidského života, která ovlivňuje naše vnímání světa. Chování člověka je do značné míry ovlivněno našimi pudy a instinkty, které jsou naprosto přirozené a neměly by být potlačovány, o což se snaží současná výchova vycházející z křesťanské tradice.

³¹ NIETZSCHE, F.: *Tak pravil Zarathustra*. Praha: Nakladatelství XYZ, 2009, s. 10

³² Tamtéž, s. 7

³³ Tamtéž, s. 51

Jedním z instinktů, který člověka ovládá, je strach. Právě na něm staví křesťanství a nabízí člověku útěchu v podobě všemohoucího Boha a lepším životě na „onom světě“. Díky křesťanství a tradicím se člověk zbavuje strachu z neznámého. To je ale chyba. Člověk se musí se svými obavami vypořádat sám a vydat se na cestu poznání bez všech pseudojistot, které mu křesťanství a metafyzika nabízejí. Samozvanými léčiteli těchto strachů jsou ti, co opovrhují tělem.

Nietzsche se staví proti všem, co pohrdají tělem a staví nad něj ducha, rozum nebo nějakou jinou sílu, která jej ovládá. „*Nástroji a hračkami jsou smysl a duch: za nimi ještě tkví prapodstata. Prapodstata hledá též očima smyslů, naslouchá též ušima ducha. Stále naslouchá prapodstata a hledá: srovnává, zdolává, dobývá, boří. Vládne; a ovládá i tvé já. Za tvými myšlenkami a city, bratře můj, stojí mohutná vládkyně, neznámá moudrou bytost – ta sluje prapodstata. V tvém těle přebývá, tvým tělem jest.*“³⁴ Právě tato prapodstata – das Selbst, která je nedílnou součástí našeho těla, nám umožňuje cítit bolest a rozkoš, a to nás vede k přemýšlení. K přemýšlení, jak bolest odstranit a rozkoš uchovat. Tělo není nástrojem rozumu, právě naopak. Rozum a myšlení je nástrojem našeho těla, nástrojem, který se musíme naučit ovládat a využívat pro život.

Ty, co opovrhují tělem, vede k jejich smýšlení právě nemoc. Tento dekadentní přístup po vzoru Sokrata a Platona prosazuje péči o duši. To ale není východiskem. Člověk se musí zaměřit právě na své tělo, naslouchat mu a pečovat o něj. „*Rozhoduje o osudu národa a lidstva, začne-li ses kulturou na pravém místě – na duši (jak bylo osudnou pověrou kněží a polo-kněží): pravé místo je tělo, chování, dieta, fyziologie...*“³⁵

Tělo je podle Nietzscheho podstata a duše je jen výmyslem metafyziků a křesťanů. Prostředek, kterým si připoutali masy, prostředek k potlačení všeho tělesného. Život člověka tedy ovlivňuje především tělesnost a z ní vycházející pudy. Pudy, které nás ženou k uspokojení svých potřeb, k prosazení vůle k moci. Skrze vášně, emoce a instinkty se projevuje život sám a největším jeho nepřítelem je asketický ideál. Člověk se nemá oddat

³⁴ NIETZSCHE, F.: *Tak pravil Zarathustra*. Praha: Nakladatelství XYZ, 2009, s. 29

³⁵ NIETZSCHE, F.: *Soumrak model*. Praha: Votobia, 1995. s. 164

svým fyzickým pohnutkám bez rozmyslu, musí se je naučit ovládat, tříbit a kultivovat, pak mu budou sloužit a ne ho vláčet. Jejich úplné potlačení ale také není tou správnou cestou. Vede totiž jen k potlačení přirozenosti a života samotného. Ten, kdo dokáže uzdravit své tělo, dokáže se soustředit na život pozemský a nebude hledat útěchu jinde.

Jak ale tělo udržet zdravé? Ve svém díle *Ecce Homo* uvádí několik pravidel. Důležitou roli hraje například strava, pohyb a zdržení se užívání alkoholu. Člověka ovlivňuje také místo, kde pobývá a společnost, kterou vyhledává. Člověk se musí naučit přijímat život a užívat si vše, co mu nabízí. Pro zdravé tělo je důležitá láska k životu.

Vliv na vývoj člověka může mít i asketický život. Nietzsche ale rozlišuje askezi dvojího typu. Jeden je životu prospěšný a ten vychází ze sebekázně a schopnosti se ovládat. Takový asketismus je cestou kvůli moci a vývoji člověka, který umožní příchod nadčlověk. Druhý typ, asketismus, který nenaslouchá tělu, který kážou kněží a jehož motivací je boží odpuštění a život na onom světě, takový považuje za špatný, dokonce zhoubný. Tento druh asketismu opomíjí skutečný život, soustředí se pouze na iluzi a je tedy nepřirozený a člověku neprospěšný.

Další, co může člověka ovlivnit je trest. Trest se člověku zapíše do paměti a má tak formovat jeho příští chování. Vnímá trest jako určitý projev panské morálky, při prosazování práva na něco, na co máme nárok. Trestaný se má z trestu poučit a trestající si užít pocit moci. V dřívějších dobách uplatňoval útrpné právo sám postižený, dnes tuto funkci převzaly instituce. Člověk se tedy na samotném trestání již nepodílí, stává se pouhým divákem. Nietzsche účinky trestu popírá, odmítá pocit viny a tedy i možnost nápravy.

Při vývoji a výchově člověka má nemalý význam také soutěživost. Ta vyplývá z potřeby překonávat překážky. Člověk se díky tomu neustále zoceluje a přemáhá. Nietzsche chápe lidský život jako neustálý boj, který podporuje lidskou ctižádostivost. Člověk se má neustále zdokonalovat a klást si stále nové a náročnější překážky. Teprve tyto útrapy jeho život naplňují a dávají mu smysl. Člověk, který není aktivní a nehledá nové výzvy, nežije plnohodnotný život, a proto se tuto mezeru snaží něčím zaplnit.

Nejčastěji je to právě náboženství a ideologie, která nás utvrzují v tom, že souboje a soutěživost jsou špatné vlastnosti. Člověk ctnostný nepotřebuje soutěživost ke svému životu, proto jeho život nikdy nebude opravdový.

2.3.4 Apollonský a dionýský princip

Velký vliv na svět a tedy i na člověka a jeho výchovu má podle Nietzscheho neustálý boj dvou protichůdných sil, a to je apollonský a dionýský princip. Tato idea je popsána především v díle *Zrození tragédie z ducha hudby* a pravděpodobně vychází z filosofie Hérakleita. Představitele předsokratovské filosofie, který se zabýval vznikem a fungováním světa. Základem podle jeho názoru je oheň, ale důležitou roli hraje i neustálý soubor dvou protikladných sil. Další paralelou k Nietzscheho dílu je nutnost existence protikladů, které jsou vzájemně spojeny, a jeden bez druhého nemůže být.

Nietzscheho protikladné principy se liší svým nahlížením na svět a jeho interpretací. Je to právě dionýský princip, který navazuje na odkaz antické tragédie z dob Sofokla nebo Aischyla, který jediný dokáže pochopit tragiku života. Dionýsos byl řecký bůh radosti a vína, syn nejvyššího boha Dia a jeho milenky Semely. Bůh, který nepoukazoval pouze na krásu a štěstí, ukazuje člověku i stinné stránky života, ty se kterým je potřeba bojovat. Díky tomu, že se podíváme pravdě do očí, nebudeme od „zlého“ odvracet zrak, můžeme poznat smysl života a dál se rozvíjet. Právě tento boj s překážkami, které nám život nachystá, jsou pro nás tím nejcennějším. To, že si člověk připustí, že život není snadný, že jeho nedílnou součástí je chaos, nemoc, smutek a smrt, vede k tomu, že dokáže svůj život řídit, organizovat a tedy i žít naplno. Dionýský princip chápe Nietzsche jako princip tvůrčí. Navrátí-li se tento princip do výchovy a vzdělání, může se i člověk sám stát člověkem tvůrčí, člověkem, který vytváří své vlastní hodnoty, člověkem, který se navrátí k přírodě a nastolí vůli k moci. Pak se může dál vyvíjet, zbavit se lživých představ, setřást okovy otrocké morálky a odstranit omyl největší, a to je slepá víra v boha. Pak teprve může přijít nadčlověk.

Druhý princip, principi apollonský, je pojmenován podle boha slunce a krásy, Apollóna. Tento princip odvrací naši pozornost od krutosti a bolesti, které k životu neodmyslitelně patří. Potlačuje je a skrývá. Ve snaze, aby zůstaly člověku skryty, oslňuje nás krásou umění, které je ale vytrženo z reality a neodpovídá skutečnosti. Princip Apollónský postupem času vítězí. Nietzsche obdivuje Řeky za jejich schopnost pracovat s oběma těmito principy. Princip dionýský představuje hudba a princip apollónský zase umění výtvarné, tedy sochy, obrazy nebo architektura. Příkladem propojení těchto dvou principů je právě řecká tragédie. Ta pracuje s apollonským umění, přináší nám obraz života, ale v jejím pozadí zaznívá hudba. Ta poukazuje na základ a smysl tragédie a je pouze dokreslena obrazy a scénami. V tomto případě spolu tyto síly nezápasí, ale vzájemně se doplňují. To ale v dnešní době již není možné. Řecká tragédie byla zničena snahou filosofie najít jedinou pravdu a definovat nejvyšší dobro. Díky tomu byly od sebe tyto dvě síly odděleny a přesně vymezeny. Apollónský princip je z hlediska tradiční morálky vnímán jako dobrý. Dionýský pak jako zlý, nejspíš pro svou snahu o skutečný obraz světa, kdy člověku neodpírá věci, před kterými ostatní, zbabělí a slabí lidé zavírají oči.

Za hlavního viníka úpadku řecké tragédie a života vůbec Nietzsche označuje Sokrata a jeho následovníky. Ti pomocí idejí, rozumu a představ o lepším životě mimo nás odvádí naši pozornost od reality. Člověk tak žije v iluzi a nepřipouští si skutečnost. Takový člověk žije pod taktovkou otrocké morálky a jeho život je plný pokory a odříkání. Takový člověk není schopen pochopit pravý smysl života. Stává se člověkem stádním, člověkem, který zlenivěl a nechce nic nového vytvářet, jen pasivně přijímá, co je mu společností, státem a církví diktováno. Potlačuje tak přirozený vývoj a to se odráží nejen v umění, jehož cílem již není popsat život takový, jaký doopravdy je, ale poukázat jen na krásu, ale odráží se to i ve výchově samotné. Ta si již neklade za cíl vychovat samostatného člověka odpovědného za své činy, člověka, který je tvůrčí a objevuje nové věci. Produktem výchovy je člověk stádní, poslušný, který nechce nijak vynikat, a to vede podle Nietzscheho k úpadku výchovy.

2.3.5 Překonání člověka – Idea nadčlověk

„Čím je opice člověku? Posměchem nebo bolestným studem. A stejně má i člověk býti nadčlověku: posměchem nebo bolestným studem.“³⁶ Po letech v osamění se Zarathustra navrácí k lidem, aby jim kázal, aby se s nimi podělil o své poznání a umožnil jim tak překonat sami sebe. Nietzsche rozlišuje „nadčlověka“ a „posledního člověka“, ti ale nejsou v rozporu, nevnímá je jako protiklady, ale spíše jako stupně. „Nadčlověk dosud vůbec není skutečností, je pouze nadějí, i když takovou, jejíž výchozí situací je skutečnost posledního člověka: Odbijí-li hodina posledního člověka, je na čase vytvořit nadčlověka...“³⁷ Poslední člověk je takový, který ztratil poslední naději, chuť žít, chuť se rozvíjet. Je již jen pasivní součástí stáda. Pouze přijímá, co je mu kázáno a v nic nevěří. „On je člověkem pasivního nihilismu...“³⁸ Je to člověk, z jehož života se vytratila poslední jiskra naděje, člověk, který již není pro nic zapálen a v nic nevěří. Člověk, který si svůj nudný život zpestřuje nedělní návštěvou kostela a vírou v Boha, člověk, který vyhledává masovou zábavu.

„Člověk jest provaz natažený mezi zvířetem a nadčlověkem – provaz nad propastí. Nebezpečný přechod, nebezpečná chůze, nebezpečný pohled zpátky, nebezpečné zachvění, nebezpečná zastávka. Co je velkého na člověku, jest, že je mostem, a nikoli účelem: co lze milovati na člověku, jest, že je přechodem a zánikem.“³⁹ Člověk je tedy pouhým stádiem ve vývoji lidské bytosti, je pouhým mezičlánkem, který umožní příchod nadčlověka. Díky vyčerpání otrocké morálky, morálky, která není tvůrčí, nastal podle Nietzscheho čas, kdy může přijít nadčlověk. Stádní morálka pokořila sebe samu, díky své snaze potlačil individualitu a tvůrčího ducha.

Nastává doba příchodu nadčlověka, který boří staré tradice, odmítá rabskou morálku a nastoluje svou vlastní, a sice morálku panskou. Ta vychází z člověka samotného, člověka, který poznal sám sebe a uvědomil si, že mírou všech věcí, že je určovatelem hodnot.

³⁶ NIETZSCHE, F.: *Tak pravil Zarathustra*. Praha: Nakladatelství XYZ, 2009. s. 10

³⁷ FINK, E.: *Filosofie Fridricha Nietzscheho*. Praha: Oikoymenth, 2011. s. 75

³⁸ Tamtéž, s. 76

³⁹ NIETZSCHE, F.: *Tak pravil Zarathustra*. Praha: Nakladatelství XYZ, 2009. s. 12

Takový člověk prosazuje vůli k moci, odmítá vše, co vzešlo z tradiční metafyziky a křesťanství, tedy vše, co pochází od reaktivní vůle k moci a není tedy schopno návratu. Nadčlověk přehodnocuje a prosazuje vůli k moci.

2.3.6 Nerovnost lidí

Nietzsche tvrdí, že je nutné zbavit se bůžků a rabské morálky, aby mohl přijít nadčlověk. To ale nestačí. Nadčlověk představuje svobodného ducha, mezi jeho vlastnosti patří aktivní tvořivost a neschopnost zapadnout do stáda. Aby mohl přijít nadčlověk, je nutné zbavit se představy, že všichni lidé jsou stejní, že jsou si rovni.

Rovnost lidí, kterou hlásá křesťanská víra nebo demokratické principy, není přirozená a vede k průměrnosti. Lidé, kteří jsou součástí stáda, se nesnaží být něčím výjimeční, nechtějí vybočit z řady. Proto přijímají vše, co je jim předkládáno. Často bez rozmyslu, prostě jen následují stádo. To vede k úpadku společnosti. Taková společnost postrádá tvůrčího ducha, postrádá smysl a je tedy jen otázkou, kdy se přivede do záhuby.

Lidé si nejsou rovni a nikdy podle Nietzscheho ani nebyli. Lidem je vlastní vůle k moci, vůle vést a vládnout, vůle ovládat. Ty, kdo káží rovnost, označuje Nietzsche jako tarantule. Tito lidé splétají síť pomsty, z jejich slov číší jen závist, a to vše pod maskou spravedlnosti. „*S těmito kazateli nechci býti směšován a zaměňován. Neboť takto mluví moje spravedlnost: Lidé si nejsou rovni!*“⁴⁰ Lidé, kteří káží o rovnosti lidí, mají tendenci potlačovat výjimečnost, ničit jakýkoli projev svobodné vůle. Ptáte se proč? Protože tyto lidi vnímají jako hrozbu. Hrozbu, které může narušit tradice. Proto od pradávna ve jménu víry umírali výjimeční lidé na hranicích.

Člověk se potřebuje neustále vyvíjet, k něčemu vzhlížet. Proto je pro společnost nutná určitá hierarchie, stupňovitost. Pokud si budou všichni rovni, nebude již ke komu vzhlížet, nebude se kam posouvat, co překonávat.

⁴⁰ NIETZSCHE, F.: *Tak pravil Zarathustra*. Praha: Nakladatelství XYZ, 2009. s. 92

2.3.7 Vůle k moci

Jak již bylo řečeno, Nietzsche ve svém konceptu nadčlověka odmítá podřízení, stádovost a absolutizaci. Hodnoty nemají člověka omezovat, nemají potlačovat jeho individualitu a tvůrčího ducha, mají mu sloužit, lépe řečeno mají sloužit životu a nějakým způsobem přispívat jeho kvalitě. Tyto hodnoty sice považuje za špatné, nechce je ale nahradit svévůli na úkor ostatních. Nietzsche prosazuje vůli k moci, ne však ve smyslu vůle subjektivní.

Vývoj člověk a prosazení vůle k moci popisuje analogie velblouda, lva a hrajícího si dítěte. Velbloud představuje člověka, který na svých bedrech vláčí povinnost, pokoru a tíhu hodnot stanovených otrockou morálkou, je součástí stáda. Poté přichází lev, který svou silou a nespoutaností odmítá vše, co je mu dáno příkazem. Vzpouzí se tradicím, morálce a prosazuje svou vůli. Ani to není podle Nietzscheho ideál, hodnoty nesmí vycházet jen z našich potřeb. Odmítá tak jak objektivní, tak subjektivní přístup. Lev umí sice odmítat staré hodnoty, není však schopen vytvářet nové. Člověk se musí stát hrajícím si dítětem. „Nevinností je dítě a zapomenutím, je novým početím, je hrou, je kolem ze sebe se roztáčejícím, je prvním pohybem, je posvátným Ano.“⁴¹ Dítě vnímá rozmanitost světa a uvědomuje si jeho nahodilost. Stejně tak jako při hře v kostky. My jsme těmi, kdo kostky vrhají, hra je ale ovlivněna náhodou a je jen na nás, jak ji využijeme. Nietzsche tvrdí, že život je vlastně hra. Je to rozmanitý sled náhod, které přináší dobré i zlé, je jen na nás, jak se z úskalí, které život přináší, poučíme a jak je využijeme. „*Hra života tu není nic libovolného a nezávazného, není to nic jen lidského, příliš lidského, ale kosmologický rozměr života.*“⁴²

Člověk se musí naučit přijímat život a vše, co mu naskytá. Každá situace je jedinečná a neexistuje přesný návod, jak ji řešit. Je to právě vůle k moci, která nám má pomoci uvědomit si rozmanitost života a naučit se život milovat.

⁴¹ NIETZSCHE, F.: *Tak pravil Zarathustra*. Praha: Nakladatelství XYZ, 2009. s. 22

⁴² PELCOVÁ, N.: *Vzorci lidství*. Praha: ISV nakladatelství, 2001. s. 81

3 Využití filosofické antropologie F. Nietzscheho v současnosti

3.1 Nietzscheho odkaz

Nietzscheho filosofie ovlivnila myšlení nejen 19. ale i 20. století. Jeho kritika metafyziky, racionalistického přístupu k poznání světa a křesťanství byla průlomem a stala se inspirací nebo terčem kritiky celé řady jeho filosofů, psychologů, teologů ale třeba i spisovatelů. Odkaz Nietzscheho práce je patrný napříč humanitními vědami.

Voluntarismus je filosofický směr, za jehož zakladatele je považován Artur Schopenhauer, který byl v počátcích Nietzscheho tvorby jeho velkým vzorem. Společně se staví do opozice proti rozumu a do popředí staví lidskou vůli. Ačkoli se nakonec Nietzsche se svým učitelem ve svých názorech rozchází, budou oba s tímto myšlenkovým směrem neodmyslitelně spjati.

Tento přístup, který popírá dominující roli rozumu a staví nad něj potřeby a pudy člověka se stal inspirací nejen pro filosofy a do jisté míry inspiroval i Freudovu psychoanalýzu. Podobnost můžeme najít i v pojetí morálky, kterou S. Freud vnímá jako určitou nadstavbu, kdy základ tvoří nevědomí ovládané pudy.

Nietzscheho filosofie byla uznávána i představiteli postmoderní filosofie především díky odmítání absolutizace a univerzálnosti. Stejně jako Nietzsche i postmoderní filosofové odmítají jedinečnost a výsadní postavení jednoho jediného systému. Poukazují na nutnost plurality. Mezi filosofy, kteří svým způsobem na Nietzscheho navázali, můžeme uvést například M Heideggera, který odmítá bytí jako jednoznačně zachytitelné absolutno, nebo T. W. Adorna, který odmítá dominantní roli rozumu.

3.2 Zneužití Nietzscheho filosofie

Nietzscheho dílo, jehož asi nejdiskutovanějším tématem je právě koncept nadčlověka, bylo v minulosti dezinterpretováno a zneužito k nacistické propagandě. Co k tomu vedlo?

Nietzscheho dílo je po interpretační stránce velice náročné a často mylně vykládané. Svůj podíl na tom nese i fakt, že některá díla, která byla vydána po jeho smrti, byla upravována a některé myšlenky tak mohly být zkresleny. Velký podíl na označení Nietzscheho díla mají filosofové Baumler a Lukás. Tito pováleční myslitelé propadli německému národnímu socialismu. Ten v Nietzscheho díle musel najít „prvky zla“, protože se jím dle mého názoru musel cítit ohrožen. Pokud se zamyslíme nad principem fungování socialistického státu pod nadvládou komunistů, zjistíme, že vše, co takový stát nabízí, je v naprostém rozporu s Nietzscheho ideály. Potlačuje veškerou svobodu vůle, nastoluje otrockou morálku a strachu. Jediný rozdíl je v tom, že Boha nahradí vůdce. Proto muselo být Nietzscheho dílo pranýřováno a vláčeno bahnem. Jak jinak zatajit lidem něco, co poukazuje na naše vlastní chyby.

Přesto v jeho díle najdeme celou řadu názorů a teorií, které se hodily pro německou nacistickou propagandu. Jeden z příkladů je hlásání příchodu nadčlověka, kterého vnímá jako dokonalejší bytost, která se vzepře starým ideálům a přinese nové, lepší. To posloužilo nacistům jako propaganda nutnosti nástupu čisté rasy a odstranění „nečistých“.

S tím souvisí i Nietzscheho obdiv k aristokracii. Aristokraty vnímal Nietzsche jako lidi, kteří se vzepřeli stádnímu způsobu života, odmítli přijmout obecně platné hodnoty a nastavili si své vlastní.

V jeho díle je také patrná kritika židovsko-křesťanské tradice. Nietzsche však vůči židům nenávisť nechoval a byl dokonce odpůrcem antisemitismu. Přesto se některé jeho myšlenky staly inspirací pro nacismus.

Paradoxem zneužití Nietzscheho filosofie je i jeho kritický postoj vůči Německu a Němcům samotným. Nejen křesťané byli terčem jeho kritiky. Ačkoli byl Nietzsche sám Němec a Německo miloval, nebo spíš německý národ, neodpustil si kritiku současných poměrů v Německu. Vytýkal jim přijetí křesťanských ideálů, ale i snahu o jejich reformaci. Opírá se do významných německých myslitelů, jako byl Kant nebo Hegel. Němci pro něj nepředstavovali ideální národ.

3.3 Využití Nietzscheho pojetí výchovy v současné pedagogice a výchově

Nietzsche filosofie a jeho myšlenky jsou v mnoha ohledech nadčasové a stále aktuální. Jeho pojetí výchovy, která klade důraz na člověka a odmítá přemíru dat a faktů, svým způsobem odpovídá současným trendům ve výuce. Současná pedagogika se již striktně neopírá jen o rozum, ale klade důraz na zkušenost. Žáci se nemají učit nazpaměť data a definice. Současné kurikulum je chápáno jako obsah zkušeností. Podstatné pro vzdělání je, aby se žák, co nejvíce poznatků mohl tzv. ohmatat v praxi a osvojit na základě zkušeností.

Vychází se také z předpokladu, že žáci přicházejí do školy již s určitými intuitivními znalostmi a na těch potřeba stavět a dál je rozvíjet. Každý má určité představy o světě. Rozlišujeme tři základní typy, a to jsou alternativní koncepce, prekompetence, naivní teorie a neméně důležitou roli hraje i žákovo pojetí učiva. Alternativní koncepce vychází ze zkušeností žáků, které získává pozorováním, jsou však ovlivněny i vrstevníky a kulturou. Prekompetence pak označují žákovy původní představy, které nemusí vždy odpovídat vědeckým poznatkům, jsou však dobrým základem pro další vzdělávání stejně jako naivní představy. Asi nejdůležitější je pak žákovo pojetí učiva, které vychází z jeho názorů a přesvědčení.

To odpovídá Nietzscheho pojetí výchovy a vzdělání člověka. Nietzsche rovněž nechápe člověka – žáka jako desku nepopsanou – tabula rasa. Je přesvědčen, že každý přichází do procesu vzdělávání s vlastní zkušeností a vlastnostmi, se kterými je nutné pracovat.

Vychovatel – učitel nesmí žáka měnit nebo mu něco zakazovat, jeho úkolem je ho kultivovat a maximálně využít předpoklady, které má.

Významnou roli hraje v dnešní době i motivace žáka. Zde rozlišujeme tři základní přístupy. Někteří žáci volí povrchový přístup k učení, to znamená, že je žák schopen naučit se určitá fakta a definice, uniká mu ale jejich smysl a propojenost. Dalším typem je utilitaristický přístup, kdy si žák znalosti osvojuje pouze s cílem získat co nejlepší známky. Poslední přístup, hloubkový přístup k učení, pak vychází ze skutečného zájmu o předmět. V tomto případě si zvládá žák osvojit nejen potřebná fakta, ale chápe i souvislosti.

Jak pro učitele, tak pro Nietzscheho jsou první dva přístupy chybné. Pokud má člověk dojít poznání, samotná data a fakta nestačí. Není nutné osvojit si přemíru informací, ale naučit se je chápat a využívat v praxi. Pouze hloubkové poznání, které nám umožňuje rozvíjet logické myšlení a najít jejich smysl pro život má význam a je pro žáka prospěšné.

„Pro aktivní práci žáků s učivem je významné, jak žáci dovedou plánovat a kontrolovat svoje učení – jak dovedou učení autoregulovat“⁴³ V průběhu autoregulace si žák dokáže učení nejenom plánovat, ale je schopný i sebereflexe, uvědomuje si, jak se učí, jaké jsou jeho výsledky a hlavně jaký přínos pro něj osvojování znalostí má. Žák se tak stává aktivní účastníkem výchovy a vzdělávání. Zná své slabé i silné stránky a může se rozhodnout, jak s nimi naloží.

To navazuje na Nietzscheho teorii o potřebě člověka se neustále zdokonalovat a rozvíjet. To je ale možné pouze za předpokladu, že člověk pozná sám sebe a chápe smysl svého života a tedy i roli vzdělání a výchovy, které jsou jeho součástí. Problémem současného školství zůstává to, že je stále kladen velký důraz na vědomosti, což mu Nietzsche vyčítal již ve své době. Na úkor znalostí bývá opomíjena tvořivost, samostatnost a schopnost usuzování. Všechny tyto tři pojmy hrají důležitou roli v Nietzscheho koncepci výchovy a filosofii vůbec. Již Nietzsche kladl důraz na tvořivost člověka, která vychází z jeho vůle k moci a je pro něj přirozená. Navíc je znakem svobodného ducha a nikoli

⁴³ MAŇÁK, J., JANÍK T., ŠVEC, V.: *Kurikulum v současné škole*. Brno: Paido, 2008. s. 69

stádního typu člověka. Tvořivost jde ruku v ruce se samostatností a individualitou. Člověk se musí umět prosadit, prosadit si svou vůli a nestat se otrokem hodnot a falešných idejí. Schopnost usuzovat vnímá Nietzsche jako schopnost člověka pracovat s rozumem, využívat myšlení a logiku k hledání souvislostí a smyslu. Člověk, který není samostatný, tvůrčí a schopen usuzovat, zapadá do průměrnosti a nemá tendence se dál vyvíjet. Takový člověk pak snadno propadá diktátu a stává se součástí stáda.

Nietzsche vnímá člověka jako bytost, která potřebuje rozvíjet všechny své složky. Proto se ve škole neopomíjí ani tělesnost člověka. Je snaha do škol zavádět nejrůznější preventivní programy, které žáky varují před škodlivými vlivy. Pomalu se začíná klást větší důraz i na stravu ve školních jídelnách a prodejních automatech. Dnes je již také běžná snaha zvelebovat prostředí školy, kde žák tráví nemalou část svého života. Třídy i ostatní zázemí jsou vybavena tak, aby se žák cítil pohodlně a aby mohl rozvíjet svou tvořivost a myšlení. To vše je pro Nietzscheho výchovu člověka důležité.

Školy sami pak prochází určitým vývojem a snaží se inovovat nejen vzdělávací programy, ale způsoby, jakými žákům poznatky zprostředkovávají. Hledají neustále nové metody a přístupy, které mají za úkol žákům vyložit učivo názorným způsobem, a stále více se uplatňuje také zážitková metoda vyučování.

V procesu výchovy a vzdělávání je neopomenutelná funkce učitele. Jeho funkce se v průběhu času měnila. Nejprve bylo jeho poslání zprostředkovat žákům znalosti, vědomosti a dovednosti. V dnešní době přejímá stále více roli vychovatele. Vychovatel má být podle Nietzscheho člověk tvůrčí. Díky dnešním trendům, kdy učitel nepodléhá direktivně stanoveným osnovám, má mnohem více svobody pro výběr učiva i metod výuky. Otázkou zůstává to, co trápilo již Nietzscheho. Je učitel skutečně člověk tvůrčí, člověk, který prosazuje svou vůli k moci, která vychází vstříc životu? Je učitel člověkem, který nepodléhá absolutním systémům, člověk, který je schopen vykročit z řady a prosazovat nové a inovativní metody, které mohou být zprvu špatně chápány? I v dnešní době najdeme ve sborovnách učitele, kteří odmítají pokrok a rozvoj a mají strach z nového a neznámého. Drží se svých zažitých, tradičních metod a nemají snahu se sami vyvíjet a

kultivovat. Učitelé, kteří podléhají stádní morálce, propadli konformitě a kladou důraz na velké množství poznatků na úkor kvality a hloubky vzdělávání. Podle Nietzscheho má vychovatel tři základní povinnosti. Musí naučit žáky se dívat kolem sebe a tím poznávat svět. Musí je naučit myslet, používat rozum jako prostředek k porozumění světa a souvislostí. A nakonec má žáka naučit číst a psát. To vše má jediný cíl, a sice zprostředkovat mu kulturu. Vychovatel a tedy i učitel nesmí svůj úkol vnímat jen jako práci, musí pochopit její smysl. Stát se zprostředkovatelem poznání smyslu života a nejen předávat informace, které mu stanoví nějaké osnovy či plán.

Učitel má být žákovi vzorem a rádcem. Má pro něj představovat něco, čím se chce stát. Tak jako Zarathustra pro člověka představuje určitý cíl. Učitel by měl podle Nietzscheho přihlížet k jedinečnosti a individualitě každého žáka, kultivovat jeho vlastnosti a schopnosti. Nesmí potlačovat jeho přirozenost a vyžadovat přizpůsobení se většině. Je-li žák nadaný, musí to umět učitel využít a rozvíjet. Učitel by měl být silná osobnost, která touží po poznání, ovládá rozum a žije v souladu s lidskou přirozeností. Měl by být odpovědný a schopný se samostatně rozhodovat. Chápat svět jako celek a připravit žáky na život, a to i na jeho tragiku. Učit žáky vypořádat se s překážkami a poučit se z nich. Vést je k tvořivosti, samostatnosti, individualitě, odvaze a lásce k životu.

Prostředek k rozvoji žáka je hodnocení. Čas od času se objeví kritické postoje vůči známkování na školách. Jsou to ale právě známky, díky kterým žák může rozvíjet svou soutěživost. Pokud žák nevnímá kladné hodnocení jako cíl při získávání vědomostí, ale jako prostředek, jsou podle mého názoru pro žáka přínosné. Problém nastává, když žák začne vnímat hodnocení, jako něco, co ho omezuje, něco, co se stane hlavním cílem. Pak vzdělání a rozvoj přestává být hlavním smyslem, ale stává se jen prostředkem. Díky hodnocení, úkolům a testům jsou žákovi neustále předkládány nové překážky, které musí řešit.

V současném školství ale najdeme i oblasti, které budou s Nietzscheho filosofií v rozporu. Nietzsche odmítá rovnost a zrušení hierarchie. K tomu podle mého názoru došlo při zavedení jednotné maturitní zkoušky na různé typy škol. Žáci, kteří navštěvují

gymnázia, dosáhnou podobného vzdělání jako žáci odborných škol, které jsou zakončeny maturitou. Tento systém popírá význam a vážnost některých vzdělávacích institucí a staví je tak na stejnou úroveň škol, které neposkytují všeobecné vzdělání a jsou zaměřeny spíše na praxi.

Další problém současného školství by pro Nietzscheho představoval jednotný koncept výchovy dívek a chlapců. Nietzsche byl odpůrcem emancipace a tvrdil, že každý má stanovenou svou roli v životě. Rolí ženy je role matky. „*Všechno na ženě jest hádanka a všechno na ženě má jediné rozluštění: jeho jméno je – těhotenství. Muž je ženě prostředkem k cíli: účelem vždy je dítě.*“⁴⁴ Podle Nietzscheho musí být ženy a muži vychováni odlišným způsobem. Žena má být připravena na roli matky a mužem se má stát válečník. Žena se má muži podřít a starat se o něj. Přesto ženy vnímá jako nevyzpytatelné, obzvlášť v lásce. Tento dnešní přístup by zajisté neobstál. Všechny vyspělé státy světa se snaží s genderovou diskriminací bojovat a pokud možno ji odstranit. To se samozřejmě projevuje již ve výchově a vzdělávání.

Nietzsche školství své doby vyčítal také přílišné zaměření se na ekonomický význam vzdělávání. Nejen Německo prošlo během 19. století průmyslovou revolucí, která měla za následek vyšší nároky na člověka a jeho práci. Díky tomu se začala vytrácet podstata vzdělávání a výchovy, cílem škol se stalo vyprodukovat člověka, který najde uplatnění na trhu práce. Otázkou je, jaká je situace v současné době. Trend, aby školy, ať už střední nebo vysoké, opouštěli kvalifikovaní pracovníci, by zde sice byl. Problém vidím v tom, že nejspíš není naplněn. Většina škol dnes tak popírá nejen ideály výchovy Fridricha Nietzscheho, ale nejspíš i své vlastní, protože vzdělání je poměrně často vytrženo z praxe.

⁴⁴ NIETZSCHE, F.: *Tak pravil Zarathustra*. Praha: nakladatelství XYZ, 2009. s. 57

3.2.1 Klíčové kompetence

Při reformě školství byly zrušeny osnovy a zavedeny tzv. rámcově vzdělávací programy, jejichž cílem bylo uvolnit výuku, podpořit svobodu a kreativitu učitelů, ale zároveň udržet určitou úroveň vzdělání na různých typech škol. Nietzsche sám osnovy odmítal, otázkou je, jaký by byl jeho názor na současný koncept vzdělávání. Dá se říci, že rámcově vzdělávací program představuje určitý kompromis. Státní instituce, ministerstvo školství, sumarizovalo základní vzdělání, které si má osvojit každý žák, přesto nechává určitý prostor.

Součástí rámcově vzdělávacích programů jsou i klíčové kompetence. Ty mají představovat souhrn vědomostí, dovedností, postojů a hodnot, které by si měl žák během studia osvojit a rozvíjet je. Rozlišujeme pět základních kompetencí, a sice kompetence k učení, k řešení problémů, kompetence komunikační, sociální a personální, kompetence občanská a kompetence k podnikavosti.

První tři kompetence můžeme najít i v Nietzscheho konceptu filosofie výchovy. Kompetence k učení měla a stále má svůj význam. Žák by se měl naučit vyhledávat informace, ty pak zpracovávat a vyvozovat z nich závěry a nabyté poznatky umět zasadit do kontextu dějin, společnosti a kultury. Žák by měl k informacím přistupovat kriticky a rozlišovat, které jsou pro něj přínosné a které nikoli. Žáci reflektují svůj způsob myšlení a uvažování. Kompetence k řešení problémů učí žáka jak aktivně využívat rozum. Stanovuje si hypotézy a vhodně volí metody a využívá předešlé poznatky. Rozum je tedy vnímán jako prostředek poznání. Žák by měl umět také definovat, čemu nerozumí.

Komunikační kompetence mají sloužit především k vyjádření názoru. Důraz je kladen také na formu, ta by měla být jak v mluvené, tak psané podobě kultivovaná. Komunikační kompetence neopomíjí ani komunikaci nonverbální a pochopení systému jazyka. Tím jsou vyčteny ideály výchovy i podle Nietzscheho. Z žáka se stává samostatně myslící tvor, který je schopen zhodnotit své znalosti, používat rozum, vyslovit svůj názor a podložit ho argumenty. Zároveň je v tomto konceptu vzdělání snaha o pochopení souvislostí a propojenosti poznatků a postupů poznání.

Problém může nastat u kompetence sociální a personální. Ta nás má naučit vážit si druhých, empatii a soucitu. To jsou vlastnosti, které Nietzsche odmítá. Vnímá je jako projev slabosti a vlastnosti typické pro stádní typ člověka. Otázkou tedy je, kde podle Nietzscheho končí tolerance a úcta a kde začíná nezdravá pokora a pokrytectví. Tato kompetence prosazuje také co nejpřesnější interpretaci poznatků. Co naopak jeho konceptu odpovídá je snaha o vytváření vlastního úsudku a odhalení manipulace médií. Ty můžeme z dnešního hlediska chápat jako nositele objektivizace pravdy a apollónského typu umění. Média člověku servírují nenáročnou zábavu, která ho vede k pasivitě a odvádí pozornost od podstatných věcí. Na druhou stranu je nutné připustit, že média neukazují pouze krásu a libost světu. Právě naopak. Média si často libují v tragice života. Informace a obrazy, které média prezentují, bývají často subjektivní a snaží se vyvolat solidaritu a soucit, které Nietzsche opět vnímá jako slabost a pokrytectví.

Přínosem této kompetence bezesporu je, že učí člověka zodpovědnosti a utváření si názorů. Směřuje je ho také k poznání kultur, jejich významu a především souvislostí. Je ale nutné třídít informace a nenechat se ovládnout manipulací a propagandou, která se v médiích často vyskytuje.

Kompetence občanská je opět částečně v rozporu s Nietzscheho ideály. Směřuje sice žáka k poznání historie, jiných kultur a souvislostem dění ve světě, nachází v nich poučení, klade ale také důraz na demokratické principy, které Nietzsche odmítá. Demokracie je nedílnou součástí naší společnosti již několik let a výchova občana žijícího v demokratickém státě se stala jedním z bodů současného vzdělávacího systému. Nietzsche demokracii vyčítal, následování většiny, stádnost a prosazování rovnosti mezi lidmi, která podle něj není a být nemůže, protože odporuje přírodě.

Nietzsche se staví nejen proti demokracii, ale i proti samotné instituci státu. „*Kdesi jsou ještě národové a stáda, nikoli však u nás, bratři moji: u nás jsou státy. Stát? Coje to? Nuže dobrá! Ted' mi otevřete uši, neb ted' vám řeknu své slovo o smrti národů. Stát, tak se jmenuje nejstudenejší ze všech studených netvorů. Studeně také lže; a tato lež mu leze z tlamy: Já, stát, jsem národ!*“⁴⁵ Počátek vzniku států, vnímá jako smrt národů. To se týká i Německo. Zakladatelé národů, vytvářeli svůj sen s láskou, pro lidi a pro život. Pak ale

⁴⁵ NIETZSCHE, F.: *Tak pravil Zarathustra*. Praha: Nakladatelství XYZ, 2009, s. 42

nastoupila nadvláda států a jejich představený a všechny tyto ideály pošlapala. Stát se na svých občanech pouze obohacuje. Stejně jako křesťanství i stát představuje smrt. Nietzsche označuje stát jako novou modlu, které se živí na svých občanech, na národních hrdinech, krade jejich díla a vynálezy a vydává je za své. Chlubí se pak jejich prací a vydává ji za vlastní, označuje ji jako vzdělanost. Hlavním cílem státu je ovládat své občany a hromadit majetek a získat moc.

Dnes je stát vnímán odlišně, stejně jako demokracie. Přesto i v této koncepci můžeme najít shodu s Nietzsche. Ačkoli prosazuje stát a demokracii snaží se tato kompetence naučit žáky vnímat svět kolem sebe, poznávat své okolí a dbát o přírodu a vlastní zdraví. Tím je naplněn ideál Nietzscheho tělesnosti a návratu k přirozenosti. Zda se jí to daří či nikoli, zda je to jen součást propagandy, kterou si získává své občany, těžko říci.

Poslední kompetence, kompetence k podnikavosti, podporuje tvůrčího ducha člověka, klade důraz na jeho rozvoj a aktivní přístup k životu. Učí žaka plánovat, rozmyslet o svých přednostech a stanovovat si stále nové cíle. Problém nastává v případě, kdy vzdělání bude motivována pouze na kvalifikaci a výchovu schopného zaměstnance, který vždy najde uplatnění na trhu práce. Tyto přístupy Nietzsche odmítá, protože takový systém sice produkuje úředníky, lékaře a řemeslníky, ale neformuje člověka. Přínosem této kompetence je fakt, že se snaží člověka připravit na skutečnost a na problémy, se kterými se může v praxi setkat. Není tedy postavena pouze na teorii a neslibuje jen vidinou kariéry, poukazuje i na problémy s ekonomikou a tedy i životem spojené.

3.2.2 Využití ve výuce společenských věd

Školní vzdělávací program je rozčleněn na osm oblastí na základě vztahu člověka ke světu. Ty popisují vztah člověka k jazyku, matematice, informatice, přírodě, zdraví, společnosti, kultuře a světu práce. Je možné tedy tvrdit, že se tento koncept výchovy a vzdělávání snaží popsat člověka a svět z různých úhlů a obsáhnout tak postavení člověka co nejpodrobněji.

Společenské vědy spadají primárně do oblasti člověk a společnost. Je ale nutné poukázat na jejich přesah i do jiných oblastí. Částečně zasahují do oblasti jazyka, kdy člověka učí umění komunikace v její verbální i neverbální podobě, správné argumentaci, odhalení manipulace a pochopení systému jazyka. Nietzsche upozorňuje na náročnost interpretace textů. Člověk má tendenci přijímat, co již bylo napsáno. Pokud ale čtenář nezná autora, jak může odhalit smysl jeho slov. To, že díky školství dnes již umí každý číst a psát, nekazí jen samotné psaní, ale napadá i schopnost myšlení člověka. Nietzsche tvrdí: „*Ze všeho, co je psáno, miluji jen to, co kdo píše krví. Piš krví: a zviš, že krev je duchem*“⁴⁶

Přesah je patrný i do oblasti přírody a zdraví. V rámci společenských věd se seznámí s environmentální výchovou a globálními problémy. Do výuky je zapojena i výchova ke zdraví, která poukazuje především na rizikové způsoby chování, jako je například užívání návykových látek a promiskuitní způsob života. Jak již bylo několikrát zmíněno, tělesnost hraje v Nietzscheho filosofii člověka významnou roli. Poukazuje také na asketický přístup k životu, k životu v sebekázni. Motivací takového chování musí být ale kvalita skutečného života, života pozemského, nikoli podléhání klamně naději na odpuštění a život po životě. Nietzsche by uvítal i kladný vztah k přírodě. Ta je neoddělitelnou součástí našeho života, z přírody člověk vzešel a skrze ni dochází také k poznání a je při svém rozhodování řízen vůlí k moci, kterou nechápe jako subjektivní vůli jedince, ale spíš jako kosmickou sílu.

Uplatnění nacházejí společenské vědy i v oblasti kultury, vztahu člověka ke světu práce a částečně i informatiky, kam se řadí i vývoj informačních technologií. S těmi je pak možné pojit společensky škodlivé chování, jako je závislost na internetu a sociální síť. Ty z hlediska Nietzscheho filosofie vnímáme jako příčinu stádovosti, pasivity a opomíjení podstaty mezilidských vztahů a jejich významu pro člověka. Můžeme je opět označit jako projev apollónského principu, který nám poskytuje zkreslené obrazy světa a jiných lidí. Opopvrhuje skutečnosti a soustředí se na ideál krásy a popularity. Budí v nás potřebu něco vlastnit, být součástí něčeho většího, něčeho, co nás svým způsobem přesahuje a není skutečné.

Vztah člověka k společnosti si staví za cíl rozvíjet myšlení a utvářet vlastní identitu člověka. Myšlení slouží jako prostředek poznání a základem vzdělání je také schopnost

⁴⁶ NIETZSCHE, F.: *Tak pravil Zarathustra*. Praha: nakladatelství XYZ, 2009. s.34

poznat sám sebe. Teprve poté možné nahlížet na svět a lidi kolem nás a poznávat je z hlediska vlastní perspektivy, nikoli podle měřítek stanovených „vyšší mocí“. Žáci se seznamují také s dějinami a historií. Toto poznání by mělo probíhat způsobem, který Nietzsche schvaluje. Historie má být poznána na základě souvislostí, jejího vztahování na současnost a možnosti najít v ní poučení.

Problém nastává u dalších cílů. Mezi ně se řadí schopnost pochopit a uznávat tradiční hodnoty. Hodnoty, které nám stanovuje stát, který navazuje na tradiční hodnoty evropské kultury. Ty jsou častým terčem kritiky Friedricha Nietzscheho. Úkolem této oblasti je i výchova občana demokratického státu. Nutno podotknout, že cílem není stádní občan, jak by se Nietzsche nejspíš domníval, ale svobodný, samostatně myslící člověk, který zná svá práva a povinnosti.

Nietzsche ve svém díle kritizuje přístup vědy ke vzdělání. Věda má tendence přistupovat k životu a jeho popisu pomocí objektivizace. Ztrácí se v přemíře poznatků a uniká jí tedy to podstatné a to je jeho smysl. Nietzsche kritizuje i přístup věd humanitních i samotné filosofie. Současnému školství bývá také někdy vytýkána přílišná odbornost a důraz kladený na faktografické znalosti. Vzdělání je pak odtrženo od praxe. Vychovává sice odborníky, bohužel jen po teoretické stránce. Teoretické vzdělání má jistě své opodstatnění, ale v životě jej člověk příliš nevyužije.

Filosofie ovlivněná metafyzikou a především pak vlivem racionalismu zapomíná na svůj půdní cíl a to je filosofie života. Filozofové začali oddělovat tělo od duše, přestali je vnímat jako celek. Nietzsche přitom poukazuje na význam tělesnosti a duši vnímá jen jako pojem. Filosofovat znamená podle Nietzscheho zažívat bolest, při které se rodí myšlenky. Žít vlastně znamená se neustále vyvíjet. A právě utrpení a bolest jsou tím, co nám při této proměně pomáhá a je jejím zdrojem. Nietzsche kritizuje tzv. vzdělance, kteří umění, literaturu a hudbu používají jako prostředek ke své spirituální očistě. Takový vzdělanci kladou důraz na apollónský druh umění, umění umělé, dokonalé, božské, které ale nezachycuje podstatu života a jeho celistvost. Takové umění a takové povrchní vzdělání člověka neutváří, je jen jakousi iluzí. Vzdělanost pak není skutečným poznáním, ale jen maskou, chabou náhražkou. Tito vzdělanci se nesnaží dojít k podstatě a najít smysl. Hledají pravdu za každou cenu. Potlačují tvořivou vůli k moci a nahrazují ji vůlí k pravdě.

Většinu lidí chybí podle Nietzscheho tzv. intelektuální svědomí. Lidé mají tendenci věřit různým pravdám a nesnaží se na ně nahlížet z různých úhlů pohledu. Takoví lidé se snadno přizpůsobí jakémukoli systému a přijmou jakoukoli pravdu za svou. Kdokoli, kdo se tomuto způsobu myšlení vzepře je nepochopen a často i společností odsouzen nebo potrestán. Člověk schopný odprostit se od těchto ideálů má svobodného ducha, tzv. Freigeist. Takový člověk je spontánní, tvůrčí a odmítá se podřizovat. Takových lidí je potřeba pro změnu společnosti a pro výchovu a vzdělání obzvlášť. Svobodným duchem by měl být nadán každý vychovatel, protože pak je schopen na svět nahlížet ze své vlastní perspektivy, zprostředkovat pravé poznání, které bude utvářet další lidi nadané svobodným duchem a schopné prosadit svou vůli k moci.

V současnosti potřebuje školství podobné učitele. Učitele tvůrčí a zapálené pro své poslání. Ne unavené a otrávené, kteří svou práci vnímají jen jako povinnost a nevěnují se jí celým svým srdcem. Učitel, který nechápe význam svého poslání, odradí své žáky od poznání života, probouzí v nich hořkost a nechut' se dále vyvíjet. To platí obzvlášť v oblasti společenských věd, které formují základní společenské vlastnosti člověka, jeho postoj k sobě samému a postoje vůči světu.

Jako záhubu lidské společnosti vnímá i vědomí, které je podle něj jen zdrojem představ a omylů. Díky vědomí, které je nedokonalé, se přestal člověk soustředit na instinkty a tím se odsoudil k jisté záhubě. Člověk věří, že má vědomí a nesnaží se ho tedy dál kultivovat a rozvíjet.

Dnes společenské vědy rozvíjí vědomí žáků v hodinách psychologie. Na rozdíl od Nietzscheho je vnímáno jako podstatná část lidské psychiky, která utváří jeho osobnost a je důležitým zdrojem jeho individuality a přístupu k životu. Pokud si žák neuvědomuje svoji jedinečnost a výjimečnost, vyrůstá z něj člověk nízkého sebevědomí, který si nedůvěřuje a v životě se jen těžko uplatní.

Věda zprostředkovává člověku libost a opomíjí věci nelibé. Ty jsou spolu ale neodmyslitelně spojeny. Ruku v ruce s vědou se o odstranění všeho nepříjemného snaží i politici. Neustále skrývají nelibé stránky života a výsledkem je úbytek radosti v lidském životě, protože ten, kdo nezažil bolest a utrpení, neumí se v životě radovat. Výsledkem tohoto snažení jsou chladní lidé, kteří neprojevují své emoce a nedávají najevo svůj postoj.

Stávají se tak opět nedílnou součástí stáda. To je podle Nietzscheho účelem státu. Ten totiž nestojí o lidi vášnivé, kteří hlasitě prosazují svůj názor a upozorňují na bezpráví. Nietzsche se vůči státu staví velmi kriticky a považuje ho za jednoho z největších nepřátel života a svodného ducha.

Dnes, stejně jako v 19. století, je stát institucí, která zasahuje do vzdělání a podílí se na výchově svých občanů. Je otázka, jestli se postoj dnešních států k výchově aktivního občana změnil či nikoli. Já jsem toho názoru, že ano. Stát se dnes snaží vychovávat aktivního občana, který se podílí na vládě, zná svá práva, ale také povinnosti.

Lidé díky svým předsudkům a hodnotám, které přijímají, již téměř nejsou schopni poznání. Bojí se všeho, co se může vymykat jejich pravdě. Od takových věcí se raději odvrací. Původcem tohoto přístupu je Sokrates, který svou metodou poznání, podle Nietzscheho nutí své žáky nesouhlasit s jeho tvrzením nebo je odmítat. Nic víc, nic míň. Jeho následovníci o problému neuvažují, nejdou do hloubky. Nietzsche prosazuje nový typ poznání. Poznání, ke kterému je potřeba válečného ducha a odvahy. Takové poznání je tvůrčí, odhaluje podstatu a zaměřuje se na rozmanitost světa a jeho jedinečnost.

Pro 21. století je typická globalizaci a s tím i spojený multikulturalismus. Dnes více než kdykoli jindy je potřeba přistupovat k novým věcem a především kulturám, která se postupně prolínají s otevřenou myslí a možná i zvědavostí. Úkolem společenských věd je vychovávat člověk k toleranci a zbavovat ho předsudků, kterých je společnost plná. Člověk si musí uvědomit, že není možné něco ohodnotit nebo odsoudit, dokud to skutečně nepoznám.

Lidé kladou stále větší důraz na rozum, přesto jsou jejich životy se zdravým rozumem v rozporu. Nikdo, kdo je nadán zdravým rozumem, nepřijímá bez odezvy různé iluze a představy. Lidé přijímají obecně platné pravdy, někdy se na nich i společně dohodnou, jako je tomu v případě zákonů. Vše, co vyplývá z vůle většiny, je pak chápáno jako pravdivé, nikdo již se neptá po smyslu. Stává se pasivním příjemcem, potlačuje svou schopnost využívat rozum jako prostředek poznání, stává se jeho otrokem.

Společenské vědy se snaží člověka naučit, že není možné přehlížet bezpráví, jako jsme to již zažili v minulosti. Zároveň se ale podle mého názoru, přes všechna práva, zapomíná

klást větší důraz také na povinnosti. Jistě, že i zákon může být příčinou bezpráví nebo nespravedlnosti. Přesto jsou hodnoty potřeba, aby udržely společnost v chodu a zaručili jejím občanům nějaké jistoty.

Krise nastává i v kultuře, Nietzsche poukazuje na fakt, že pokud se setká primitivní kultura s tou vyspělou, je jen otázkou času, kdy od ní převezme většinu neřestí a slabin. Obecně platí, že kultury vyspělé odmítají kulturní relativismus, považují často svou kulturu za jedinou správnou a snaží se ji vnutit ostatním. Na podobné principu se šířilo i křesťanství, které neuznává jiné než křesťanské hodnoty a odmítá odchylky z tzv. normality. S tímto problémem se setkáváme i dnes. Jak již bylo řečeno díky globalizaci a migraci žijí často lidé různých kultur pohromadě a často to vede problémům. Kdy jedna z kultur se považuje za většinovou a odmítá přijmout jiné tradice a zvyklosti. Odprostit se od absolutizace našich hodnot a pokusit se nahlédnout na problém z jiného úhlu pohledu.

V Nietzscheho konceptu výchovy nacházíme celou řadu přístupů, které je možné aplikovat na výchovu dnešních žáků. Především snahu o výchovu tvůrčích lidí, kteří jsou aktivní, umí prosadit svou vůli a vzepřít se bezpráví. Je potřeba vychovávat lidi, kteří budou mít svobodného ducha, ale zároveň budou schopni sebekázně a nadhledu.

Závěr

Fridrich Nietzsche se bez pochyby zapsal do dějin filosofie, díky svým myšlenkám a radikálním postupům. Jeho filosofie je stejně tak často opěvovaná jako zatracovaná a v průběhu dějin se setkáváme s její dezinterpretací. Přesto je možné i dnes považovat jeho myšlenky za nadčasové.

Nietzsche byl génius, který byl životem těžce zkoušen a celá řada překážek, které mu nachystal se tak odráží i v jeho díle. Ačkoli byl vychován v rodině protestantského faráře, zavrhuje křesťanství a vnímá jej jako nemoc společnosti. Kritizuje jakoukoli formu absolutizace a objektivizace. Odmítá obecně platné pravdy a racionalistický přístup k poznání. Vnímá je jako nepřirozené a popírající lidskou přirozenost, jsou v rozporu s jeho Lebensphilosophie. Hlavním cílem a účelem naše jednání má být skutečný život odproštěný od všech iluzí a zbavený pomyslných bůžků. Vliv na jeho filosofii měla jistě i rodinná situace, kdy po smrti otce vyrůstal v ženské domácnosti, což mělo nejspíš za následek jeho negativní vztah k ženám. Osudem zkoušený filosof s podlomeným zdravím, tak chápe a vyzdvihuje tragiku života, jako možnou výzvu.

Nietzsche je kritikem evropské tradiční společnosti pokřivené stádní morálkou, která vychází ze Sokrata a Platona a je výsledkem stovek let nadvlády křesťanské ideologie. Nietzsche odmítá absolutizaci hodnot, boří staré hodnoty a prosazuje vůli k moci. Navrací se k původním řeckým ideálům, kdy mírou všech věcí je člověk. V duchu těchto ideálů neopomíná ani tělesnost člověka, kterou staví nad duši, prosazuje péči o tělesné zdraví a staví se proti jeho opovrhovatelům. Vyzdvihuje vášně, city, instinkty a pudy.

Ve svém konceptu výchovy vyzdvihuje roli vůle k moci, poukazuje na vyčerpanost tradičních hodnot a nutnost změny, jejímž nositel má být nadčlověk. Ten je vnímán jako další stupeň vývoje bytosti, nikoli jako náhrada boha. Nadčlověk nastolí vůli k moci, nepodléhá ideálům metafyziky ani křesťanství, je nositelem nové, lepší morálky, a sice morálky panské. Odmítá stádní typ člověka a prosazuje svobodného ducha.

Jeho filosofie ovlivnila různé směry napříč humanitními vědami a jeho koncept vzdělání nachází uplatnění i v dnešní době. Prosazuje výchovu k samostatnosti, užívání

rozumu k pochopení souvislostí a v tragice života nachází ponaučení, aniž by hledal útěchu v Bohu. Soustředí se na skutečný život.

Použitá literatura

Knižní zdroje:

NIETZSCHE, Fridrich Wilhelm: *Tak pravil Zarathustra: kniha pro všechny a pro nikoho*. Praha: Nakladatelství XYZ, 2009, ISBN 978-80-7388-147-4.

NIETZSCHE, Fridrich Wilhelm: *Genealogie morálky*. Praha: Aurora, 2002, ISBN 80-7299-048-9.

NIETZSCHE, Fridrich Wilhelm: *Ecce homo*. Olomouc: Olomouc, 2001, ISBN 80-86427-13-7.

NIETZSCHE, Fridrich Wilhelm: *Duševní aristokratismus*, Olomouc: Olomouc, 1993, ISBN 80-85619-87-3.

NIETZSCHE, Fridrich Wilhelm: *Radostná věda*. Praha: Československý spisovatel, 1992, ISBN 880-202-0376-1.

NIETZSCHE, Fridrich Wilhelm: *Soumrak model čili jak se filosofuje kladivem*. Praha: Votobia, 1995, ISBN 80-85885-33-6.

NIETZSCHE, Fridrich Wilhelm: *Filosofie v tragickém období Řeků*. Praha: Votobia, 1994, ISBN 80-85619-44-X

NIETZSCHE, Fridrich Wilhelm. *Nečasové úvahy*. Praha : Oikoymenh, 2005, ISBN 80-7298-134-X.

NIETZSCHE, Fridrich Wilhelm. *Mimo dobro a zlo*. Praha : Aurora, 2003, ISBN 80-7299-067-5.

NIETZSCHE, Fridrich Wilhelm. *Ranní červánky*. Praha : Aurora, 2004, ISBN 80-7299-077-2.

NIETZSCHE, Fridrich Wilhelm. *Antikrist*. Olomouc : Votobia, 2001, ISBN 80-7198-481-7.

PELCOVÁ, N. a kol. *Výchova k humanismu*. Praha : Univerzita Karlova v Praze - Pedagogická fakulta, 1999, ISBN 80-86039-77-3.

PELCOVÁ, N. *Filosofická a pedagogická antropologie*. Praha : Karolinum, 2000, ISBN 80-246-0076-5.

HRBEK, M. *Smrt Boha v Nietzschevě filosofii*. Praha : Academia, 1997, ISBN 80-200-0588-9.

NOVOTNÝ, J. *Nietzsche a člověk: kořeny filosofické antropologie v myšlení Friedricha Nietzscheho*. Praha : Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, 2005, ISBN 80-239-5355-9.

MOKREJŠ, A. *Odvaha vidět: Friedrich Nietzsche – myslitel a filosof*, Jinočany : H&H, 1993, ISBN 80-85787-46-6.

MAŇÁK, J., JANÍK T., ŠVEC, V.: *Kurikulum v současné škole*. Brno: Paido, 2008.

Elektronické zdroje:

NIETZSCHE, Friedrich Wilhelm. *Also sprach Zarathustra* [online]. [cit. 21.2.2014]. Dostupný na WWW: <http://gutenberg.spiegel.de/buch/also-sprach-zarathustra-ein-buch-fur-alle-und-keinen-3248/2>

UNBEKANNT. *Nietzsche Spuren* [online]. [cit. 11.5.2015]. Dostupný na WWW: http://www.friedrichnietzsche.de/?REM_sessid=&action=21

KOLEKTIV. *Rámcově vzdělávací program pro gymnázia* [online]. [cit. 2.6.2015].
Dostupný na WWW: <http://www.nuv.cz/file/159>